

Міністерство освіти і науки України

Львівський національний університет імені Івана Франка

Кафедра політології

Сучасні методи та інструменти політичної науки

Колективна монографія

(за результатами серії теоретичних і практичних воркшопів у рамках проекту “Удосконалення методів та інструментів політології в Україні: вплив університетів країн Вишеградської четвірки” від 13–15 вересня 2019 року)

за науковою редакцією **Віталія Литвина**

Підготовлено й опубліковано за підтримки Міжнародного Вишеградського Фонду в рамках проекту кафедри політології “Удосконалення методів та інструментів політології в Україні: вплив університетів країн Вишеградської четвірки”

<https://www.visegradfund.org/>

Львів
2020

УДК 32-027.21-048.78(477):378.4(4-191.2)“201”

С 89

Рецензенти:

д-р політ. наук, проф. *Бурдяк В. І.*

(Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича);

д-р політ. наук, проф. *Зеленько Г. І.*

(Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Кураса НАНУ);

д-р політ. наук, проф. *Климончук В. Й.*

(Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника)

Рекомендовано Вченою Радою Львівського національного університету імені Івана Франка як колективну монографію, протокол № 81/2 від 26 лютого 2020 р.

С 89 **Сучасні методи та інструменти політичної науки : колективна монографія (за результатами серії теоретичних і практичних воркшопів у рамках проекту “Удосконалення методів та інструментів політології в Україні : вплив університетів країн Вишеградської четвірки” від 13–15 вересня 2019 року) / за наук. ред. Віталія Литвина. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. – 296 с.**

ISBN 978-617-10-0568-6

У колективній монографії представлено матеріали учасників й експертів серії теоретичних і практичних воркшопів з Польщі, Словаччини, Угорщини й України, які 13–15 вересня 2019 року відбулись у Львівському національному університеті імені Івана Франка в рамках проекту “Удосконалення методів та інструментів політології в Україні: вплив університетів країн Вишеградської четвірки”. Колективна монографія присвячена проблематиці сучасних методів й інструментів політичної науки, зокрема у дослідженні політичних транзитів, політичних і партійних систем, політичних і виборчих кампаній, політичної реклами й ідеологій, державної політики і транскордонного співробітництва, політичних фінансів. Окрему рубрику присвячено кількісним методам та інструментам дослідження політичних явищ і процесів.

Колективна монографія поширюватиметься у навчальних і науково-дослідних установах України та країн Вишеградської групи і буде цікавою для політологів і тих, хто цікавиться методами й інструментами політичної науки.

УДК 32-027.21-048.78(477):378.4(4-191.2)“201”

© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020

ISBN 978-617-10-0568-6

Ministry of Education and Science of Ukraine

Ivan Franko National University of Lviv

Department of Political Science

Contemporary Methods and Tools of Political Science

Collective monograph

(as a result of a series of theoretical and practical workshops within the project
“Improvement of Methods and Tools of Political Science in Ukraine: Influence
of the V4 Universities” on September 13–15, 2019)

edited by **Vitaliy Lytvyn**

Prepared and published with the support of the International Visegrad Fund
within the project “Improvement of Methods and Tools of Political Science in
Ukraine: Influence of the V4 Universities” at the Department of Political Science

<https://www.visegradfund.org/>

Lviv
2020

УДК 32-027.21-048.78(477):378.4(4-191.2)“201”

C 89

Reviewers:

ScD in Political Science, Professor *Burdiak V. I.*
(Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University);

ScD in Political Science, Professor *Zelenko G. I.*
(Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine);

ScD in Political Science, Professor *Klymonchuk V. Y.*
(Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)

*Recommended by the Academic Council at Ivan Franko
National University of Lviv as a collective monograph,
protocol No. 81/2 dated February 26, 2020.*

C 89 Contemporary Methods and Tools of Political Science : collective monograph (as a result of a series of theoretical and practical workshops within the project “Improvement of Methods and Tools of Political Science in Ukraine : Influence of the V4 Universities” on September 13–15, 2019) / edited by Vitaliy Lytvyn. – Lviv : Ivan Franko National University of Lviv, 2020. – 296 p.

ISBN 978-617-10-0568-6

The collective monograph contains the researches of the participants and experts of a series of theoretical and practical workshops from Poland, Slovakia, Hungary and Ukraine, held at Ivan Franko National University of Lviv within the project “Improvement of Methods and Tools of Political Science in Ukraine: Influence of the V4 Universities” on September 13–15, 2019. The collective monograph is devoted to the problems of contemporary methods and tools of Political Science, in particular in the study of political transitions, political and party systems, political and election campaigns, political advertising and ideologies, public policy and cross-border cooperation, political finances. A separate section is dedicated to quantitative methods and tools for the study of political phenomena and processes.

The collective monograph will be disseminated in the educational and research institutions of Ukraine and the V4 countries and will be of interest for political scientists and those focused on the methods and tools of Political Science.

УДК 32-027.21-048.78(477):378.4(4-191.2)“201”

© Ivan Franko National University of Lviv, 2020

ISBN 978-617-10-0568-6

ЗМІСТ / CONTENT

Передмова / Preface.....	6
Andrea Schmidt. <i>Tools for studying political transitions. Methodological approaches to the study of finances in Political Science</i>	13
Michal Cirner. <i>Classical and modern approaches to the study of political ideologies, the ideological classification of political parties and the resulting public policy.....</i>	45
Robert Alberski. <i>Methodological approach to the research of political systems. Toolkit for researching the political advertisement.....</i>	82
Joanna Koziarska. <i>Methodological approaches to studying political campaigns. Toolkit for the study of elections and election campaigns</i>	113
Mykhailo Zarichnyi. <i>Quantitative methods and tools for studying political phenomena and processes.....</i>	148
Анатолій Романюк. <i>Методологічні основи виборчих досліджень. Теоретичні та практичні аспекти проведення виборчих кампаній</i>	182
Наталія Марадик. <i>Інструментарій для вивчення партійних систем у країнах Вишеградської четвірки та інших країнах Центрально-Східної Європи... </i>	213
Віталій Литвин. <i>Інструментарій і підходи до дефініювання, концептуалізації та теоретико-методологічної критики напівпрезидентської системи правління.....</i>	234
Наталія Марадик. <i>Глобальні процеси та транскордонне співробітництво: методи аналізу</i>	282
Для нотаток / For notes	293

ВІТАЛІЙ ЛИТВИН

Львівський національний університет імені Івана Франка (Україна)

ІНСТРУМЕНТАРІЙ І ПІДХОДИ ДО ДЕФІНІЮВАННЯ, КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНОЇ КРИТИКИ НАПІВПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ СИСТЕМИ ПРАВЛІННЯ¹

Концептуалізація напівпрезидентської системи правління (напівпрезиденталізму) в політичній науці повинна здійснюватись і здійснюється лише в рамках трихотомічного підходу (тобто поділу усіх систем правління на президенталізм, парламентаризм та напівпрезиденталізм) і зовсім не властива для дихотомічного підходу до типологізації систем правління (тобто їхнього поділу на президенталізм і парламентаризм). Такий теоретико-методологічний висновок важливий, оскільки трихотомія у типологізації систем правління є “хорошим способом балансування” різних функцій класифікації: вона зменшує кількість типів, однак не характеризується втратою систематизаційної сили². Водночас критично важливо, що концептуалізація напівпрезиденталізму не є уніфікованою, оскільки сьогодні у контексті систем державного правління напівпрезиденталізм використовується у своїй класичній чи “дювержівській” та посткласичній/сучасній чи “постдювержівській” інтерпретаціях³, або ж, інакше кажучи, в максималістській і мінімалістській дефінітивних традиціях⁴. А відтак проблематика інструментарія і підходів до дефініювання, концептуалізації та теоретико-методологічної критики напівпрезидентської системи правління є доволі важливою і потребує поетапного розгляду⁵.

Автором класичного визначення напівпрезидентської системи державного правління звикло вважати М. Дюверже⁶. Спершу (1970–1971 рр.) вчений дефініював

¹ Дослідження є даниною пам’яті і досягненням професора Роберта Елгі (Robert Elgie) (1965–2019 рр.) – видатного вченого, конституціоналіста та відомого спеціаліста із проблематики напівпрезидентської системи правління.

² Sartori G. Concept Misformation in Comparative Politics // *American Political Science Review*. 1970. Vol. 64. No. 4. P. 1035.

³ Brunclik M., Kubat M. Contradictory Approaches: Discussing Semi-Presidentialism in Central Europe // *Annals of the University of Bucharest: Political Science Series*. 2016. Vol. 18. No. 1. P. 67–79.

⁴ Boban D. “Minimalist” concepts of semi-presidentialism: are Ukraine and Slovenia semi-presidential states // *Politička misao*. 2007. Vol. XLIV. No. 5. P. 155–177.

⁵ Запропонована проблематика як частина ширшого дослідження представлена у системній науковій розвідці автора. Додатково див.: Литвин В. Атрибути та різновиди напівпрезидентської системи правління в Європі: інституційно-процесуальний і політично-поведінковий аспекти: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2018. 636 с.

⁶ Bahro H., Bayerlein B., Veser E. Duverger’s Concept: Semi-Presidential Government Revisited // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 34. No. 2. P. 201–224.; Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 320 p.

напівпрезидентську систему державного правління/напівпрезиденталізм (у його та французькому термінологічному поданні – “напівпрезидентський режим”¹) як такий тип міжінституційних відносин, за якого: глава держави обирається шляхом прямих загальних виборів; глава держави володіє повноваженнями, більшими за повноваження президента у парламентському правлінні (чи, інакше кажучи, глава держави має значні повноваження у сфері виконавчої влади); уряд складається з прем’єр-міністра й міністрів і може бути відправленим у відставку внаслідок голосування парламенту² (чи, інакше кажучи, уряд/прем’єр-міністр залежить від вотуму довіри парламенту³). Згодом (1974 р.⁴) вчений додав до дефініції напівпрезидентської системи правління вимогу про наявність у президента повноважень розпуску парламенту. Однак врешті (1978–1980 рр.⁵) дослідник остаточно почав розуміти під напівпрезидентською системою державного правління такий тип владно-політичних і міжінституційних відносин і конструкції, згідно з яким: президента обирають на основі загального виборчого права; президент має досить значні повноваження; президенту протистоять прем’єр-міністр/міністри, наділені виконавчою і державною/урядовою владою та можуть залишатись на посадах лише за умови, що парламент не виражає їм свою незгоду/опозицію. Відповідно до такого визначення та враховуючи ідею М. Дюверже⁶, очевидно, що напівпрезидентська система державного правління не є простим поєднанням чи синтезом парламентської і президентської систем державного правління (згідно з принципом варіативності систем державного правління у рамках дихотомічного підходу), а натомість “посередником” й чергуванням парламентської і президентської систем правління. Як наслідок, дуальна/дуалістична/подвійна, а не моністична природа виконавчої влади у напівпрезидентській системі державного правління згідно з її класичною концептуалізацією⁷, яка похідна від набуття легітимності двох головних інститутів державної влади – президента та парламенту – на основі всенародних виборів. Однак з тією відмінністю, що президент у напівпрезидентській

¹ Shen Y.-C. The Anomaly of the Weimar Republic’s Semi-Presidentialism Constitution // *Journal of Politics and Law*. 2009. Vol. 2. No. 3. P. 35–43.

² Duverger M. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Paris: Presses Universitaires de France, 1970. P. 277, 279.; Duverger M. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Paris: Presses Universitaires de France, 1971. P. 279.

³ Duverger M. *Institutions politiques et droit constitutionnel*. Paris: Presses Universitaires de France, 1970. P. 28–30.

⁴ Duverger M. *La Monarchie républicaine ou comment les démocraties se donnent des rois*. Paris, 1974. P. 122, 124.

⁵ Duverger M. *Echec au Roi*. Paris: Albin Michel, 1978. P. 17, 28.; Duverger M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government // *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. No. 2. P. 166–167.

⁶ Duverger M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government // *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. No. 2. P. 165–187.

⁷ Литвин В. Подвійна виконавча влада: теорія та практика європейського півпрезиденталізму // *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2009. №3. С. 25–33.; Романюк А. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Західної Європи: монографія. Львів, 2007. С. 226.

системі державного правління “володіє певними повноваженнями, які перевищують повноваження глави держави у нормальній парламентській системі державного правління”¹. Умовним (однак не теоретико-методологічним) доповненням до такого класичного визначення напівпрезиденталізму є ідеї М. Дюверже (1986 р.²), згідно з якими на підставі врахування політичних та міжінституційних атрибутів відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент” поряд із найменуванням “напівпрезиденталізм” може застосовуватись термін “напівпарламентаризм” (напівпарламентська система державного правління). У цьому випадку вирішальним чинником трактування напівпрезиденталізму є критерій обрання президента на основі загального виборчого права, а вирішальним чинником напівпарламентаризму – критерій відповідальності прем’єр-міністра і урядового кабінету перед легіслатурою. Але дистинктивним маркером є той момент, що в умовах напівпарламентаризму (або ж парламентаризму) прямою/виборною (раціонально-легальною) легітимністю наділена винятково легіслатура, а в умовах напівпрезиденталізму – президент і легіслатура³. З огляду на це, як наголошує Л. Парно⁴, введено М. Дюверже максималістське/суттєве дефініювання напівпрезиденталізму значною мірою похідне від ідеї М. Вебера про побудову “біполярної виконавчої влади”, в якій президент повинен мати “досить значні повноваження”⁵.

Водночас, запропоноване М. Дюверже визначення напівпрезидентської системи державного правління, як зауважують науковці, не є уніфікованим та системно/концептуально консолідованим, тому часто переінтерпретується та критикується. За словами Р. Елгі⁶, є щонайменше три предметні поля критики класичного/“дювержівського” визначення напівпрезиденталізму: а) термінологічна критика, спрямована на самі поняття “напівпрезиденталізм” і “напівпрезидентський”; б) дефінітивна критика, пов’язана з виборами і повноваженнями глави держави; в) “інтелектуальна” чи сутнісна/системна критика, яка ставить під сумнів трактування напівпрезиденталізму як самостійного/“чистого” типу систем державного правління.

Термінологічна критика класичного концепту М. Дюверже зумовлена, за словами О. Дюамеля, “спірністю” використовуваного в його основі понятійного апарату, адже відповідає ідеям Дж. Сарторі, згідно з якими префікс “напів” (із

¹ Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 13.; Baha H. Is the National Unity Government (NUG) a semi-Presidential System?. Leuphana: Universitat Luneburg, 15.07.2015. P. 7.

² Duverger M. Le concept de régime semi-présidentiel // Duverger M. Les régimes semi-présidentiels. Paris: Presses Universitaires de France, 1986. P. 8.

³ Veser E. Semi-Presidentialism – Duverger’s Concept: A New Political System Model // Journal for Humanities and Social Sciences. 1997. Vol. 11. No. 1. P. 39–60.

⁴ Парно Л. Основні підходи до визначення поняття “напівпрезидентська” форма державного правління // Гілея: науковий вісник. 2013. Вип. 70. С. 780–784.

⁵ Вебер М. Парламент и Правительство в реконструированной Германии // Антология мировой правовой мысли: в 5 т. М., 1999. Т. 3. С. 634–635.

⁶ Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 1–21.

лат. *semi*) у перекладі означає “половину”, через що напівпрезиденталізм інколи помилково трактують саме як “половину” від президентської системи правління, особливо в контексті легітимності влади, або ж як заміну моноцентричної (чи моністичної) структури виконавчої влади на “подвійну” (дуалістичну)¹ (а тому не становить/не імплікує жодних просторових конотацій²). Наприклад, задана М. Дюверже ідея не відповідає риторичі Дж. Кері та М. Шугарта, які у своїх ранніх працях були проти терміна “напівпрезиденталізм”, пояснюючи це тим, що префікс “напів” показує, що система правління розташована посередині між президенталізмом і парламентаризмом як певний політичний “гібрид”, який некоректно відображає особливості окресленої ним моделі організації влади та міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”³ (як аналог, у ранніх працях учені використовують термін “прем’єр-президенталізм”, що не є “середнім шляхом” інших систем правління). Відповідно, на думку вчених⁴, префікс “напів” “уводить в оману”, оскільки за такою логікою напівпрезидентська система державного правління “розташована на півдорозі вздовж деякого континууму, який іде від президентської до парламентської системи державного правління”. Відмінного висновку дотримуються Дж. Сарторі⁵, що засвідчує, що префікс “напів” не генерує будь-якого теоретико-методологічного континууму, А. Лейпхарт⁶, який зауважує, що напівпрезиденталізм є “багатоликим” концептом, який “не тягне за собою будь-якої проміжної дистанції між президенталізмом та парламентаризмом”, та Р. Елгі, який хоч і акцентує, що використання префікса “напів” веде до концептуальної конотації негативу, з іншого боку, така конотація, будучи частиною чогось одного й іншого, водночас не є частиною одне одного⁷. Більше того, саме через використання терміна “напівпрезиденталізм”/“напівпрезидентський” можна зрозуміти, що концепт М. Дюверже вибудований “зверху” (від президента), а не “знизу” (від парламенту)⁸, а також, що такий атрибут напівпрезиденталізму, як подвійна виконавча

¹ Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К: АртЕк, 2001. С. 115.; Sartori G. *Ingegneria costituzionale comparata. Strutturi, stimolente si rezultate.* Bologna, 2004. P. 152.

² Sartori G. *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes.* London: Macmillan, 1997. P. 137.

³ Shugart M., Carey J. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics.* Cambridge University Press, 1992. P. 23.

⁴ Shugart M., Carey J. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics.* Cambridge University Press, 1992. P. 22.

⁵ Sartori G. *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes.* London: Macmillan, 1997. P. 137.

⁶ Lijphart A. *Nomination: Trichotomy or Dichotomy // European Journal of Political Research.* 1997. Vol. 31. No. 1–2. P. 126.

⁷ Elgie R. *The Politics of Semi-Presidentialism // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe.* Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 1–21.

⁸ Sartori G. *Ingegneria costituzionale comparata. Strutturi, stimolente si rezultate.* Bologna, 2004. P. 135.

влада, стосується саме виконавчої влади (президента й уряду), а не легіслатури¹. Поряд із цим, термінологічна критика класичного/”дювержівського” визначення напівпрезиденталізму стосується концептуальної ”всеохоплюваності” поняття ”напівпрезиденталізм”. Річ у тім, що поряд із ним як синонімічні можуть бути використані й інші поняття. Приміром, Х. Лінц, А. Степан та Е. Сулейман зауважують, що синонімічним або рівнозначним до терміна ”напівпрезиденталізм” постає поняття ”напівпарламентаризм”², внаслідок чого увесь концепт напівпрезиденталізму може бути ”оманливим”. На противагу, Р. Елгі³ зауважує, що така термінологічна критика класичної/”дювержівської” дефініції напівпрезиденталізму не завжди аргументована, адже не має значення, який термін використовувати, якщо концептуальна схема дійсна. Сам же М. Дюверже зазначає, що критика небезпідставна, але несистемна, бо є суттєва відмінність між напівпрезиденталізмом й напівпарламентаризмом, унаслідок чого відмінності між президенталізмом та парламентаризмом: в першому – два джерела легітимності політичної влади (всенародні президентські й парламентські вибори), а в другому – одне (тільки всенародні парламентські вибори)⁴.

Отже, дефінітивна критика класичного визначення напівпрезиденталізму є більш широкою. Так, Дж. Сарторі переконує, що такий критерій напівпрезиденталізму М. Дюверже, як загальне виборче право, неоднозначний стосовно того, чи президента обирають прямим або непрямим способом. Натомість Дж. Сарторі⁵ та Р. Елгі⁶ уточнюють, що для напівпрезиденталізму властивий критерій, за яким президента обирають винятково на підставі всенародного (небезпосереднього чи безпосереднього) голосування. Це важливо з огляду на те, що всенародне обрання глави держави, забезпечуючи раціонально-легальну легітимність його влади, реально (на практиці) може впливати на гіпотетичне (не зумовлене конституцією)

¹ Müller S. Presidential Power in Semi-Presidential Systems: The Case of Romania // Freiburg, 2006. 248 p.; Martinez R. Semi-Presidentialism: A Comparative Study // Paper presented at the ECPR Joint Sessions. Mannheim. March 26–31, 1999. P. 10.; Duverger M. Le concept de régime semi-présidentiel // Duverger M. Les régimes semi-présidentiels. Paris: Presses Universitaires de France, 1986. P. 7.

² Linz J. Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference? // Linz J., Valenzuela A. The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives. Johns Hopkins University Press, 1994. P. 48.; Linz J. Introduction: Some Thoughts on Presidentialism in Postcommunist Europe // Taras R. Postcommunist Presidents. Cambridge University Press, 1997. P. 1.; Stepan A., Suleiman E. The French Fifth Republic: A Model for Import? Reflections on Poland and Brazil // Chehabi H., Stepan A. Politics, Society, and Democracy: Comparative Studies. Boulder: Westview Press, 1995. P. 394.

³ Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 1–21.

⁴ Duverger M. Le concept de régime semi-présidentiel // Duverger M. Les régimes semi-présidentiels. Paris: Presses Universitaires de France, 1986. P. 8.

⁵ Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London: Macmillan, 1997. 217 p.; Sartori G. Ingegneria costituzionale comparata. Strutturati, stimolente si rezultate. Bologna, 2004. P. 146.

⁶ Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. Oxford University Press, 1999. P. 9.

посилення його повноважень¹. Крім того, всенародні вибори глави держави позиціонуються першим компонентом двоїстої/дуалістичної/подвійної структури виконавчої влади², який, підносячи легітимність президента над легітимністю інших індивідуальних політичних/владних інститутів/акторів, апіорі характеризує напівпрезиденталізм. У цьому сенсі навіть президент, позбавлений реальної виконавчої влади, може конкурувати із прем'єр-міністром, посиляючись на персональну "високу легітимність". Така наукова позиція і постановка питання зумовлена передусім тим, що Дж. Сарторі, дефініюючи різні типи систем державного правління (найперше – президенталізм та напівпрезиденталізм), використовує декілька досить схожих, однак водночас й неідентичних варіантів всенародного обрання глави держави – прямі всенародні вибори, "схожі на прямі" всенародні вибори та непрямі всенародні вибори, – і пояснює це тим, що емпіричний результат теоретико-методологічної класифікації залежить від "жорсткості" критерію самої класифікації. Якщо з першим варіантом всенародного обрання все зрозуміло, то два наступні варіанти потребують деякого роз'яснення. Відмінність між "схожими на прямі" (квазіпрямими) і непрямими всенародними виборами у тому, що в другому випадку до уваги береться той факт, що глава держави, який не обирається у легіслатурі/парламенті, кваліфікується як "справжній президент" (або ж, за логікою Дж. Сарторі, "президентський президент"), навіть коли його обрання є двоетапним (приміром, через всенародно вибрану колегію виборщиків, електоральний коледж³). Натомість "схожі на прямі" (квазіпрямі) всенародні вибори теоретико-методологічно не властиві для напівпрезиденталізму, адже вони значною мірою накладають на легітимність глави держави легітимність легіслатури, оскільки описуються тим, що в разі необрання глави держави всенародно (найчастіше тоді, коли жоден із кандидатів у президенти не отримує абсолютної більшості голосів – виборців чи виборщиків), його обирає легіслатура⁴.

Проблема і критика класичного дефініювання напівпрезиденталізму М. Дюверже також у критерії, хто відповідальний за те, що конституйовано президенту як "досить значні повноваження". Сам М. Дюверже зазначає і з цим погоджується

¹ Siaroff A. Comparative presidencies: the inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction // *European Journal of Political Research*. 2003. Vol. 42. No. 3. P. 291.; McGregor J. Constitutional Factors in Politics in Post-Communist Central and Eastern Europe // *Communist and Post-Communist Studies*. 1996. Vol. 29. No. 2. P. 157.; Küpper H. Starke Männer, Patriarchen oder Staatsnotare? Die Stellung des Staatspräsidenten in den Verfassungssystemen Osteuropas // *Osteuropa*. 2000. Vol. 10. P. 1087.; Martinez R. Semi-Presidentialism: A Comparative Study // Paper presented at the ECPR Joint Sessions. Mannheim. March 26–31, 1999. P. 11.

² Müller S. Presidential Power in Semi-Presidential Systems: The Case of Romania // Freiburg, 2006. 248 p.

³ Nousiainen J. From Semi-Presidentialism to Parliamentary Government: Political and Constitutional Developments in Finland // *Scandinavian Political Studies*. 2001. Vol. 24. No. 1. P. 103.

⁴ Sartori G. *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. London: Macmillan, 1997. P. 84–85.; Sartori G. *Ingegneria costituzionale comparata. Strutturati, stimolente si rezultate*. Bologna, 2004. P. 148.

Р. Альберт¹, що президент у напівпрезидентській системі державного правління аж ніяк не може бути “цілком церемоніальним політиком”, а повинен бути наділений широкими повноваженнями, у тім числі й адміністративними², які дають змогу йому втручатись у практично будь-яке питання державного управління/урядування, навіть попри той факт, як аргументує Т. Гінсбург, що розподіл владних повноважень між президентом і прем'єр-міністром є не статичним, а динамічним³. На думку П. Ліндсета⁴, таке “домінування” президента у напівпрезиденталізмі є недивним, ураховуючи, що така система державного правління відображає президенціалізацію парламентської системи державного правління на основі плебісцитарного лідерства. Більше того, очевидно, що М. Дюверже переслідував окресленим критерієм напівпрезиденталізму таку мету, як розмежування напівпрезидентської і парламентської систем державного правління, особливо з огляду на те, що в умовах парламентаризму глава держави звикло має винятково символічні та церемоніальні повноваження. З іншого боку, рівень сили повноважень президента генерує своєрідний компроміс напівпрезиденталізму, адже президент у цій системі державного правління зазвичай наділений набором екстраординарних/надзвичайних, хоч і конституційно обмежених повноважень⁵. Хоча коректною є позиція, згідно з якою президенти не завжди є незмінно впливовими у всіх формах і сценаріях напівпрезиденталізму. Річ у тім, що президенти в умовах напівпрезиденталізму перебувають на вершині своєї влади, коли контролюють партію чи партії більшості в легіслатурі (тому і можуть функціонувати як президенти за аналогією до президентських систем державного правління), але є значно слабшими, коли їм протистоять партія чи партії більшості в легіслатурі (а тому президенти повинні поступитись частиною своїх повноважень та легітимності прем'єр-міністрам)⁶. У цьому розрізі найцікавіше питання, чому М. Дюверже зробив аналізований критерій напівпрезиденталізму “пасивним”, проте водночас у списку напівпрезидентських країн виокремив ті, політична практика яких є парламентською, а глави держав яких є винятково “поважними” частинами виконавчої влади. Окреслена проблема теоретико-методологічно ще більше посилюється з огляду на зауваження Дж. Сарторі, за яким існує суттєва відмінність між “формальною” і “матеріальною” конституцією,

¹ Albert R. Presidential values in parliamentary democracies // *International Journal of Constitutional Law*. 2010. Vol. 8. No. 2. P. 207–236.

² Custos D. The Rulemaking Power of Independent Regulatory Agencies // *The American Journal of Comparative Law*. 2006. Vol. 54. P. 615–639.

³ Ginsburg T. Dismantling the “Developmental State”? Administrative Procedure Reform in Japan and Korea // *American Journal of Comparative Law*. 2001. Vol. 49. No. 4. P. 585–625.

⁴ Lindseth P. The Paradox of Parliamentary Supremacy: Delegation, Democracy, and Dictatorship in Germany and France, 1920s–1950s // *Yale Law Journal*. 2004. Vol. 113. P. 1341–1409.

⁵ Golove D. Book Review: Liberal Revolution, Constitutionalism and the Consolidation of Democracy: A Review of Bruce Ackerman's *The Future of Liberal Revolution* // *Wisconsin Law Review*. 1993. Vol. 1591. P. 1601–1602.

⁶ Mazo E. Constitutional Roulette: The Russian Parliament's Battles with the President Over Appointing a Prime Minister // *Stanford Journal of International Law*. 2005. Vol. 41. P. 123–179.

а тому й між формальними і фактичними повноваженнями президентів, внаслідок чого окремі інституційні кейси формально є напівпрезидентськими, а фактично такими не є на підставі перевірки “досить значних повноважень” президентів¹. Хоча “справжня” напівпрезидентська система, зі слів науковця², наявна у випадку, коли президент наділений повноваженнями у виконавчій владі, які “змушують його увійти в структуру подвійної влади з прем’єр-міністром”. Натомість протилежно-іншої наукової позиції дотримується Д. Бобан³, який зазначає, що поєднання “формальної” й “матеріальної” конституції суттєво зменшує кількість випадків напівпрезиденталізму та ускладнює класифікацію тих систем державного правління, в яких дистинктивними є формальні та фактичні повноваження президентів. Виявлена складність розуміння аналізованого критерію напівпрезиденталізму М. Дюверже детермінована тим, що вчений не уточнив чи не дав фіналізованого переліку повноважень, якими неодмінно повинні володіти президенти в умовах напівпрезиденталізму. Як зауважує Д. Сімовіц⁴, можна припустити, що “класик напівпрезиденталізму” керувався думкою, що будь-яка подібна спроба неминуче приводитиме до обмежувального тлумаченням цього критерію та звуження переліку країн, які можна дефініювати як напівпрезидентські. Більше того, мінливою є і сама сутнісна природа окресленого критерію напівпрезиденталізму, оскільки М. Дюверже у різних доробках апелював до такого його означення, як “значні”, “належні”, “досить значні” чи “важливі належні” повноваження⁵. Розуміючи непослідовність концепту М. Дюверже, доходимо висновку, що кожен учений може суб’єктивно вирішити, які повноваження достатні для того, щоб їх уважати “досить значними”. Відповідно, цей критерій класичного/“дювержівського” визначення напівпрезиденталізму, на думку П. Шлейтер та Е. Моргана-Джонса, є значною мірою тавтологічним⁶. Унаслідок цього набір/перелік напівпрезидентських країн, як зазначає Р. Елгі⁷, може змінюватись від одного вченого до іншого (або навіть у рамках доробків одного і того ж вченого), відповідно до суб’єктивної оцінки

¹ Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London: Macmillan, 1994. P. 126.

² Sartori G. Ingegneria costituzionale comparata. Structuri, stimolente si rezultate. Bologna, 2004. P. 140, 146.

³ Boban D. Polupredsjednicki sustavi Rusije i Poljske. Zagreb: Fakultet politickih znanosti, 2011. S. 31–33.

⁴ Simovic D. The Definition of Semi-Presidential Regime Reformulated // VII World Congress of the International Association of Constitutional Law. Athens. June 11–15, 2007.

⁵ Duverger M. Systeme presidential et systeme semi-présidentiel // Seurin J.-L., Avril P. La présidence en France et aux Etats-Unis. Paris: Economica, 1986. P. 349.

⁶ Schleiter P., Morgan-Jones E. Citizens, Presidents and Assemblies: The Study of Semi-Presidentialism beyond Duverger and Linz // British Journal of Political Science. 2009. Vol. 39. No. 4. P. 871–992.

⁷ Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 1–21.; Elgie R. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations // Political Studies Review. 2004. Vol. 2. No. 3. P. 314–330.; Elgie R. What is Semi-presidentialism and Where is it Found // Elgie R., Moestrup S. Semi-presidentialism Outside Europe: A Comparative Study. London: Routledge, 2007. P. 1–13.

кожним із них того, що становлять “досить значні повноваження” президентів¹. Більше того, можуть змінюватись не тільки дефінітивні атрибути напівпрезиденталізму, а й операційне сприйняття переваг і недоліків того чи іншого типу систем державного правління. Річ у тім, що визначення напівпрезиденталізму як ситуації, де існує фактичний баланс повноважень головних політичних акторів у політичній системі, генерує сприйняття факту, що такий баланс повноважень притаманний не тільки стосовно політичних акторів, а й стосовно всього, що їх стосується. Відповідно, внаслідок урахування посилання на силу повноважень політичних акторів у визначенні напівпрезиденталізму можна потрапити в “пастку” проблем ендогенності порівняльного аналізу (поставивши, як зауважує Р. Елгі, “методологічний віз перед конем”²). А це ставить під сумнів та загрозу саму дискусію і логіку порівняння інституційного дизайну.

Нарешті, Х. Бахро, Б. Байерлейн та Е. Везер³ зауважують, що значної правки потребує і третій дефінітивний критерій напівпрезиденталізму М. Дюверже, – президенту протистоять прем’єр-міністр/міністри, які наділені виконавчою та державною/урядовою владою та можуть залишатись на посадах лише за умови, що парламент не виражає їм свою незгоду/опозицію. Річ у тім, як зауважують Ж. Блондель⁴ і В. Богданор⁵, що подвійна/дуалістична виконавча влада не обов’язково ґрунтується на патерні міжінституційного протистояння глави держави/президента та прем’єр-міністра і його урядового кабінету. Хоча доволі часто трапляється так, що у напівпрезидентській системі державного правління, зокрема в традиційно властивій для неї дуалістичній структурі виконавчої влади, “виборний президент – це не просто глава держави, що відчуває нестачу політичної влади, однак й не головний керівник держави через існування сильного прем’єр-міністра, що, ймовірно,

¹ Duverger M. *La Monarchie républicaine ou comment les démocraties se donnent des rois*. Paris, 1974. 287 p.; Duverger M. *Echec au Roi*. Paris: Albin Michel, 1978. 249 p.; Duverger M. *A New Political System Model: Semi-Presidential Government* // *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. No. 2. P. 165–187.; Stepan A., Skach C. *Constitutional frameworks and democratic consolidation. Parliamentarism versus presidentialism* // *World Politics*. 1993. Vol. 46. No. 1. P. 8–9.; Чудаков М. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Мн.: Харвест, 1998. С. 163.; Арановский К. Государственное право зарубежных стран: учебник для вузов. М.: Форум-Инфра-М, 1998. С. 163.; Комаров С. *Общая теория государства и права: учебник*. М.-СПб.: Издательство Юридического института, 2012. С. 225.; Сахаров Н. *Институт президентства в современном мире*. М.: Юрид. лит., 1994. С. 20.; Мишин А. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. М.: Юстицинформ, 2008. С. 89.

² Elgie R. *What is Semi-presidentialism and Where is it Found* // Elgie R., Moestrup S. *Semi-presidentialism Outside Europe: A Comparative Study*. London: Routledge, 2007. P. 1–13.

³ Bahro H., Bayerlein B., Vesper E. *Duverger’s Concept: Semi-Presidential Government Revisited* // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 34. No. 2. P. 201–224.; Vesper E. *Semi-Presidentialism – Duverger’s Concept: A New Political System Model* // *Journal for Humanities and Social Sciences*. 1997. Vol. 11. No. 1. P. 39–60.

⁴ Blondel J. *Dual Leadership in the Contemporary World: A Step towards Executive and Regime Stability* // Kavanagh D., Finer S. E., Peele G. *Comparative Government and Politics*. Boulder, 1984. P. 162–172.

⁵ Bogdanor V. *Semi-presidential Systems* // Bogdanor V. *The Blackwell Encyclopaedia of Political Institutions*. Oxford: Basil Blackwell Publishers, 1987. P. 561–562.

не строго підлеглий президенту”. А це означає, що міжінституційні відносини президента з прем’єр-міністром (його урядовим кабінетом) й останнього з легіслатурою змінюються корелятивно системам правління, які відповідають “елементарному” концепту напівпрезиденталізму¹.

Паралельно з термінологічною та дефінітивною критикою “дювержівського” визначення напівпрезиденталізму цей концепт доволі часто піддають сутнісній та системній критиці. Вона первинно інкорпорована в ідеях Ж. Веделя, який зазначає, що “у кращому випадку, напівпрезидентська система є винятково зручною назвою, яка присвоєна послідовності суперечливої політичної практики, тісно пов’язаної з політичними змінами”². О. Дюамель³ “звинувачує” М. Дюверже за обґрунтування відмінності між реальними та передбачуваними кейсами напівпрезиденталізму, відповідно, – за заміну концепту систем державного правління, заснованого на конституційному дефініюванні, концептом, заснованим на поведінковому дефініюванні. Дослідник зауважує, що замість випадкового використання у зрізі визначення напівпрезиденталізму французьких термінів “режим” (з фр. *régime*) та “система” (з фр. *système*), М. Дюверже так й не було зарезервовано за досліджуваною категорією місця (третього “чистого” типу поряд з президенталізмом й парламентаризмом) у конституційно-детермінованій класифікації систем державного правління. Більше того, штучно згенеровано відчуття, за яким в умовах напівпрезиденталізму конструкція міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”, не відповідаючи ні парламентській, ні президентській системі правління, розвиває ще більшу відмінність між, за французькою етимологією, конституційним режимом (з фр. *régime constitutionnel*) і політичною системою (з фр. *système politique*) або, на український манер, між формальною (конституційною, інституційною) і фактичною (політичною, поведінковою) складовими системи державного правління. Річ у тім, що перша є сукупністю конституційно-правових й інституційних правил здійснення владних повноважень, а друга – результатом домінуючої політико-інституційної практики здійснення влади. Враховуючи це, Ж.-Л. Кермонн і Д. Шаньюлю наголошують, що класичне/”дювержівське” визначення напівпрезиденталізму є половинчастим, оскільки з нього не зовсім очевидно, чи йдеться про “напівпрезиденталізм” чи про будь-яку іншу “безіменну” систему державного правління⁴. Подібно Д. Сімовіц⁵ зауважує, що виокремлені на підставі класичного/”дювержівського” визначення напівпрезидентські країни

¹ Shugart M. Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns // French Politics. 2005. Vol. 3. No 3. P. 323–351.

² Le Monde. February 19–20, 1979.

³ Duhamel O. Remarques sur la notion du régime semi-présidentiel // Colas D., Emeri C. Droit, Institutions et Systèmes Politiques – Mélanges en Hommage à Maurice Duverger. Paris: Presses Universitaire de France, 1988. P. 581–586.

⁴ Quermonne J.-L., Chagnollaud D. Le gouvernement de la France sous la Ve République. Paris Dalloz-Sirey, 1991. P. 592, 605.

⁵ Simovic D. The Definition of Semi-Presidential Regime Reformulated // VII World Congress of the International Association of Constitutional Law. Athens. June 11–15, 2007.

не обов'язково мають взаємні інституційні характеристики й унікальну внутрішню функціональну логіку, через що В. Стеффані¹ аргументує, що напівпрезиденталізм означений “інтелектуальною недостатністю”, а Т. Пактет², Х. Бахро та Е. Везер³ вказують, що, будучи синтезом інституційних ознак президенталізму і парламентаризму, напівпрезиденталізм виявляється “нечистим, гібридним і побічним концептом”, оскільки переважно функціонує “неузгоджено”. Внаслідок цього напівпрезидентська модель міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент” за поданням М. Дюверже⁴ не є теоретично і методологічно “чистим” типом системи державного правління або принаймні не має такого ж юридичного/формального обґрунтування, як концептуалізація президентської та парламентської систем державного правління⁵. Значною мірою це зумовлено й теоретико-методологічною позицією самого М. Дюверже, адже в одному випадку він трактував цю систему державного правління як “посередника” між президенталізмом і парламентаризмом⁶, а в іншому випадку – як “частково президентську, частково парламентську”⁷ модель. Навіть попри те, що сьогодні більшість дослідників усе ж трактують напівпрезиденталізм як “конкретну й окрему”⁸ систему правління, цілісне подолання й виправлення її сутнісної та системної критики Х. Бахро, Б. Байерлейн й Е. Везер вбачають у потребі генерування концептом напівпрезиденталізму такого “рівня епістемологічної гідності”, коли досліджуване поняття всеосяжно (чи принаймні “краще”) аналізуватиме поведінку та процеси прийняття рішень політичних акторів/інститутів у політичних системах, які використовують аналізовану систему державного правління (навіть оминаючи використання терміна “напівпрезиденталізм” у текстах національних конституцій)⁹.

Ще одним системним “каменем спотикання” у класичному/”дювержівському” концепті напівпрезиденталізму, навіть попри те, що його здебільшого створено, дотримуючись правил аналітичної теорії, є той момент, що сам концепт демонструє вбудовану емпіричну невизначеність/невизначеність, особливо крізь призму аналізу “нових”/”недавно імплантованих” випадків напівпрезиденталізму в країнах, які демократизуються. З іншого боку, концепт, на момент своєї розробки, відкрив

¹ Steffani W. Semi-Präsidentialismus: ein eigenständiger Systemtyp? Zur Unterscheidung von Legislative und Parlament // Zeitschrift für Parlamentsfragen. 1995. Vol. 26. No. 4. S. 627, 639.

² Pactet P. Institutions politiques, Droit constitutionnel. Paris: Masson, 1997. P. 153.

³ Bahro H., Vesper E. Das semipräsidentielle System “Bastard” oder Regierungsform sui generis? // Zeitschrift für Parlamentsfragen. 1995. Vol. 26. No. 3. S. 471–476.

⁴ Duverger M. Echec au Roi. Paris: Albin Michel, 1978. P. 17.; Duverger M. Les Constitutions de la France. Paris: Presses Universitaires de France, 1987. P. 109.

⁵ Pactet P., Mélin-Soucramanien F. Droit constitutionnel. Paris: Armand Colin, 2004. P. 145.

⁶ Duverger M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government // European Journal of Political Research. 1980. Vol. 8. No. 2. P. 165.

⁷ Duverger M. Les Constitutions de la France. Paris: Presses Universitaires de France, 1987. P. 109.

⁸ Pasquino G. Nomination: Semi-presidentialism: A Political Model at Work // European Journal of Political Research. 1997. Vol. 31. No.1. P. 129.

⁹ Bahro H., Bayerlein B., Vesper E. Duverger's Concept: Semi-Presidential Government Revisited // European Journal of Political Research. 1998. Vol. 34. No. 2. P. 201–224.

можливості для подальших досліджень у предметних сферах, які виходили за рамки тогочасного мейнстріму політичної науки¹. Це означає, що М. Дюверже не представив (і не міг представити) детально розробленої теорії напівпрезидентської системи державного правління, однак запропонував концепт, що став основою такої теорії у майбутньому. На думку Х. Бахро, Б. Байерлейна та Е. Везера², таке твердження ніяк не передбачало і не наближувало вироблення нового концепту напівпрезиденталізму, але стимулювало вчених глибше досліджувати (передусім дефініювати та порівнювати) фундаментальні проблеми систем державного правління. Більше того, таке твердження засвідчує, що класичний/”дювержівський” концепт напівпрезиденталізму дав початок перегляду класифікації систем правління, ставлячи під сумнів традиційну дихотомію останніх тільки на президентські та парламентські. Окрім того, він привів до сприйняття факту, згідно з яким напівпрезидентська система правління легітимізується і своєю власною природою, оскільки “володіє своїми специфічними, належно розробленими інституційними ознаками”³.

У світлі цього та в зрізі критики “дювержівської” дефініції напівпрезиденталізму окреслений концепт значною мірою почали піддавати та раніше піддавали теоретико-методологічному реформулюванню чи запереченню. Так, Х. Бахро, Б. Байерлейн, І. Везер та А. Лейпхарт в обговоренні концептуального конфлікту між дихотомією (президенталізм проти парламентаризму) та трихотомією (президенталізм проти напівпрезиденталізму і парламентаризму)⁴ щодо типологізації систем державного правління зауважують, що поняття “напівпрезиденталізм” є застарілим, оскільки М. Дюверже таксономує напівпрезидентську систему державного правління на кілька типів, зважаючи на політичну практику чергування президентських і парламентських фаз системи державного правління⁵, які повинні бути віднесені швидше до опорних типів президенталізму чи парламентаризму. Такий висновок дослідники роблять безпосередньо на досвіді Франції, зазначаючи, що навіть згідно з трактуванням або детермінуванням напівпрезиденталізму в традиції та логіці М. Дюверже конструкція міжінституційних відносин у П’ятій Республіці

¹ Bahro H., Bayerlein B., Vesper E. Duverger’s Concept: Semi-Presidential Government Revisited // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 34. No. 2. P. 201–224.

² Bahro H., Bayerlein B., Vesper E. Duverger’s Concept: Semi-Presidential Government Revisited // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 34. No. 2. P. 201–224.

³ Pasquino G. Nomination: Semi-presidentialism: A Political Model at Work // *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31. No.1. P. 128.

⁴ Bahro H., Bayerlein B., Vesper E. Duverger’s Concept: Semi-Presidential Government Revisited // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 34. No. 2. P. 201–224.; Vesper E. Semi-Presidentialism – Duverger’s Concept: A New Political System Model // *Journal for Humanities and Social Sciences*. 1997. Vol. 11. P. 39–60.; Lijphart A. Nomination: Trichotomy or Dichotomy // *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31. No. 1–2. P. 125–128.; Lijphart A. Presidentialism and majoritarian democracy: theoretical observations // Linz J., Valenzuela A. *The Failure of Presidential Democracy*. The Johns Hopkins University Press, 1994. P. 93.

⁵ Duverger M. *Le système politique français: droit constitutionnel et science politique*. Paris: Presses Universitaires de France, 1990. P. 36.

“зміщується” із площини “чистого” парламентаризму в площину “чистого” президенталізму, – залежно від того, яка ситуація (уніфікованої/консолідованої чи розділеної подвійної/дуалістичної виконавчої влади) складається у той чи інший момент часу. З огляду на це, А. Лейпхарт зазначає, що не існує “єдиної” напівпрезидентської моделі у Франції¹, а натомість помічається “плинна” інституційно/політично детермінована (залежна від політичної кон’юнктури та особистості президента) еволюція системи державного правління². Це, зі слів ученого, – причина того, що в концептуальному зрізі М. Дюверже напівпрезидентська система правління є конструкцією чергування президентської і парламентської фаз. За логікою А. Лейпхарта, президентська фаза існує, коли президент та парламентська більшість належать до однієї партії або коаліції, внаслідок чого прем’єр-міністр перетворюється у “першого помічника” президента й перестає відігравати активну роль у політиці. Натомість парламентська фаза генерується тоді, коли політична орієнтація президента та парламентської більшості/меншості не збігаються³. Проте оскільки, зауважує дослідник, напівпрезидентські системи державного правління можуть бути віднесені переважно до президентської чи переважно до парламентської конструкції міжінституційних відносин, то й “категорія “напівпрезиденталізм” стає майже порожньою клітинкою”⁴ чи, інакше кажучи, може нівелюватись як цілком самостійний тип системи державного правління⁵.

¹ Lijphart A. *Parliamentary Versus Presidential Government*. Oxford University Press, 1992. P. 8.

² Кілер Д., Кілер Д., Шейн М. Моделі демократичного устрою у Франції часів V Республіки: еволюція інститутів, діячів та режиму // Розподіл повноважень між гілками влади в умовах суспільно-економічної кризи (доповіді, презентації та дискусії): наук.-практ. конференція (Київ, 7–9 квітня 1995 р.). К., 1997.; Машталер О. Змішана форма державного правління: теоретична модель та її практичне застосування // Наукові записки. 2006. Том 57: Політичні науки. С. 78–84.

³ Lijphart A. *Presidentialism and majoritarian democracy: theoretical observations* // Linz J., Valenzuela A. *The Failure of Presidential Democracy*. The Johns Hopkins University Press, 1994. P. 91–105.

⁴ Lijphart A. *Nomination: Trichotomy or Dichotomy* // *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31. No. 1–2. P. 127.

⁵ Порівнюючи парламентську й президентську системи державного правління, А. Лейпхарт виділяє три “критичні” відмінності між ними. По-перше, за парламентської системи правління прем’єр-міністр та його урядовий кабінет є відповідальними перед легіслатурою у тому значенні, що вони залежать від довіри законодавчого органу і можуть бути звільнені чи позбавлені повноважень унаслідок застосування вотуму недовіри. В той же час, у президентській системі правління главою уряду/адміністрації є президент, який обирається на конституційно визначений період і не може бути відправлений у відставку внаслідок вотуму недовіри. По-друге, президенти обираються на всенародних виборах безпосередньо або опосередковано, в той час, як прем’єр-міністри обираються легіслатурою. По-третє, парламентські системи правління характеризуються колективними або колегіальними виконавчими структурами, в той час, як президентські системи правління представлені неколегіальним/одноособовим органом. Унаслідок цього президентські адміністрації/уряди характеризуються тим, що їхні члени є простими радниками та “підлеглими” президента. Це веде до того, що найбільш важливі рішення в парламентських системах приймаються усім кабінетом, а в президентських системах вони можуть бути прийняті самостійно президентом з або без і навіть у супереч позиції членів адміністрації/уряду. Детально див.: Lijphart A. *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries* / Arend Lijphart. – New Haven, London: Yale University Press, 1999. – 351 p. – С. 117-118.

На протигагу позиції А. Лейпхарта, М. Шугарт, Дж. Кері¹ й Дж. Сарторі² не погоджуються з трактуванням напівпрезидентської системи державного правління як чергування двох фаз – президентської і парламентської, – адже, на їхню думку, таке уявлення “підриває на частини” цільну природу напівпрезиденталізму, а також у дійсності доводить, що не існує “справжньої системи” президенталізму. Причому М. Шугарт та Дж. Кері у своїх ранніх наукових працях³ все-таки аргументують, що концепт руху та еволюції від президентської до парламентської системи державного правління дійсно закладений у самій назві “напівпрезиденталізм”, відповідно, і міжінституційна конструкція напівпрезидентської системи державного правління не є “відокремленим типом”. Натомість учені наполягають на виділенні двох самостійних підтипів “руху від президенталізму до парламентаризму” – прем’єр-президентської системи державного правління (прем’єр-президенталізму, який дослідники у ранніх працях трактують як “аналог” напівпрезиденталізму, адже він характеризується, як зазначено вище, розміщенням системи правління “на півдорозі вздовж деякого континууму” від президенталізму до парламентаризму⁴) і президентсько-парламентської системи правління (президент-парламентаризму), – хоча згодом і трактують їх як різновиди напівпрезиденталізму⁵. Перший підтип окреслюється першістю прем’єр-міністра стосовно президента у міжінституційних відносинах (зокрема з приводу здійснення виконавчої влади), а другий – першістю президента щодо прем’єр-міністра, хоча загалом, як зауважує Дж. Сарторі, виділення цих підтипів є доволі умовним, а подекуди і штучним⁶. Одночасно Дж. Сарторі визначив усі ті процеси, які М. Дюверже описав “чергуванням” двох систем правління, терміном “коливання” та заперечив “альтернативну інтерпретацію” французької моделі державного правління. Причому вчений аргументував, що “чергування припускає перехід з одного стану в інший, в той час як коливання – рух у рамках однієї системи”⁷, тому якщо чергування фаз напівпрезиденталізму стосується переходу від президентської до парламентської системи державного правління і навпаки, тоді “коливальні рухи” відбуваються “в рамках системи” напівпрезиденталізму, саме тому “під час коливань дещо залишається самим по

¹ Shugart M., Carey J. Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics. Cambridge University Press, 1992. P. 23.

² Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London: Macmillan, 1997. P. 124.

³ Shugart M., Carey J. Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics. Cambridge University Press, 1992. P. 23.

⁴ Shugart M., Carey J. Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics. Cambridge University Press, 1992. P. 23.

⁵ Shugart M. Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns // French Politics. 2005. Vol. 3. No 3. P. 323–351.

⁶ Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К: АртЕк, 2001. С. 125.

⁷ Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К: АртЕк, 2001. С. 118.

собі”¹. Емпірично це виявляється у тому, що “президент з урядом, який повинен управляти “з” і “за допомогою” іншого органу, не може бути уподібнений “чистому” президенту, що управляє один, тобто і є урядом”². Водночас, зазначає дослідник, не можна порівняти президента без підтримки парламентської більшості за умов напівпрезидентської системи державного правління з президентом в умовах парламентської системи державного правління. А тому напівпрезиденталізм більше, ніж інші системи державного правління піддається конституційній інженерії, хоча теоретично дійсно може бути змішаним типом, який ґрунтується на гнучкій подвійній/дуалістичній чи “двоголовій” структурі виконавчої влади, “голови” яких змінюються/коливаються в разі зміни комбінацій парламентської більшості/меншості.

З цього приводу і Дж. Сарторі³, і Р. Елгі⁴ виявляють та обґрунтовують, що напівпрезидентські системи державного правління демонструють варіативні форми політичної практики в рамках однієї і тієї ж базової конституційної структури, в рамках одного і того ж типу міжінституційних відносин, а тому напівпрезидентські системи є точно такими ж “чистими” як президентські і парламентські, які теж демонструють різноманітність політичної практики, будучи конституційно ідентичними. Більше того, напівпрезиденталізм залежить не тільки від інституційно-процесуальних ознак, а й від різноманітних політично-поведінкових ефектів та неінституційних чинників⁵. І така логіка, як акцентує О. Зазнаєв⁶, цілком раціональна, адже якщо систему державного правління розглядати як стабільну конституційну характеристику (або, з інших слів, якщо говорити про конституційну систему державного правління), то, очевидно, що вона не може мінятись із проведенням виборів та зміною співвідношення політичних сил у легіслатурі й уряді, хоча, з іншого боку, може приводити до зміни патернів реального політичного/політико-правового процесу, тобто зміни політичної системи державного правління. А це означає, що якщо керуватись ідеєю про те, що система державного правління є фактично/політично сформованими на практиці відносинами між інститутами влади у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”, тоді не зрозуміло, чому відбувається настільки радикальна зміна (президентської системи на парламентську і навпаки) після виборів. Хоча, з іншого боку, як зауважують Р. Елгі та П. Пакте⁷, фактичні/політичні інституційно-процесуальні атрибути різних систем правління (президенталізму і

¹ Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London: Macmillan, 1997. P. 124.

² Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К: АртЕк, 2001. С. 118.

³ Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London: Macmillan, 1997. 217 p.

⁴ Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 8, 325.

⁵ Elgie R. Varieties of Semi-Presidentialism and Their Impact on Nascent Democracies // Taiwan Journal of Democracy. 2007. Vol. 3. No. 2. P. 53.

⁶ Зазнаєв О. Дихотомія versus трихотомія: проблема типології систем правління в політології // Проблеми політичної науки / науч. ред. М. Х. Фарукшин. Казань, 2005. С. 44–55.

⁷ Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 6–7.

парламентаризму) в рамках конструкцій напівпрезиденталізму різною мірою все ж таки поєднуються. Відповідно, по суті твердження про змішану природу напівпрезиденталізму означає, що він не становить настільки “чистого” типу системи державного правління, якими є президентська та парламентська конструкції, тому в нього немає такої концептуальної обґрунтованості, яка є в інших “чистих” типах систем державного правління. Однак навіть попри деяку міру змішування “чистих” типів, у рамках напівпрезиденталізму вони набувають якогось, по-перше, нового, а по-друге, більш-менш сталого вигляду та формату, який не властивий ані “чистому” президенталізму, ані “чистому” парламентаризму, через що ні перший, ні другий не є “батьками” напівпрезиденталізму¹. Доповнює ситуацію і той момент, що теоретизація напівпрезидентської системи правління, на думку Л. Парно², пов’язана з бажанням учених розробити теоретико-методологічну модель, яка б пододала обґрунтовані й усім відомі недоліки двох “класичних” систем правління – президенталізму і парламентаризму, – та втілити її на практиці.

А тому цілком правим є Дж. Паскуїно³, який доводить, що навіть в умовах критики класичного/”дювержівського” визначення напівпрезиденталізму останній має власні, притаманні тільки йому, специфічні інституційно-процесуальні атрибути, які не можуть бути створені лише шляхом посилення деяких ознак парламентських систем державного правління (наприклад, уведенням прямих виборів президента) чи шляхом ослаблення будь-яких ознак президентських систем державного правління (приміром, переданням виконавчої влади двом різним інститутам). Як цитує класиків компаративістики О. Крисенко⁴, “просто так президентські системи не можуть, так би мовити, “перетекти” у напівпрезидентські системи, а парламентські системи – “стрибнути” у напівпрезидентські системи. Те, що потрібно для конструювання напівпрезидентських систем, – це явні, попередні цілі створення, добре розроблені дії з інституційної та конституційної інженерії”⁵. З-поміж них передусім йдеться, як зазначено вище, про такий атрибут напівпрезиденталізму, як дуалізм/двоїстість виконавчої влади, яка є такою комбінацією інституційно-процесуальних атрибутів міжінституційних відносин, що приводить до появи нової якості самої системи державного правління. Відповідно, як зауважує І. Процюк⁶,

¹ Зазнаєв О. Дихотомія versus трихотомія: проблема типології систем правління в політології // Проблеми політичної науки / науч. ред. М. Х. Фарукшин. Казань, 2005. С. 44–55.

² Парно Л. Основні підходи до визначення поняття “напівпрезидентська” форма державного правління // Гілея: науковий вісник. 2013. Вип. 70. С. 780–784.

³ Pasquino G. Nomination: Semi-presidentialism: A Political Model at Work // European Journal of Political Research. 1997. Vol. 31. No.1. P. 129.

⁴ Крисенко О. Напівпрезидентська форма правління: модель інституціональної стабілізації влади для України // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології. 2008. № 825. С. 114–122.

⁵ Pasquino G. Nomination: Semi-presidentialism: A Political Model at Work // European Journal of Political Research. 1997. Vol. 31. No.1. P. 129.

⁶ Процюк І. Змішана республіка: поняття та ознаки // Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2012. № 25. С. 462–471.

напівпрезиденталізм (за його висловлюванням, “змішана республіка”) виявляється не лише синтезом деяких відділених атрибутів/елементів класичного президенталізму та парламентаризму, а й такою їхньою комбінацією, що настільки трансформує модель організації державної влади, що породжує встановлення власних конституційно-правових та інституційно-процесуальних ознак, характерних винятково для цієї системи правління. З огляду на це, напівпрезидентська система державного правління аж ніяк не є ні “перехідним”, ні “транзитним” шляхом до президенталізму або парламентаризму, а тому, зі слів М. Кармазіної¹, і не може бути таксономована як “змішана” форма чи система урядування. Натомість, як зазначає Дж. Паскуїно², напівпрезиденталізм є дистинктивною системою державного правління, яка може бути життєздатним варіантом вирішення проблем керованості та урядування, зокрема політичної стабільності та ефективності прийняття рішень.

Однак навіть попри це дефінітивна та сутнісна критика напівпрезиденталізму (особливо в його класичному/”дювержівському” формулюванні) як “чистого” типу системи правління не вичерпана, адже часто заснована на тому, що: а) вона стосується відношення до проблематики подвійної/дуалістичної виконавчої влади, навіть коли президент і прем’єр-міністр є членами однієї і тієї ж самої партії чи коаліції. Відтак Е. Сулейман зауважує, що причина критики напівпрезиденталізму походить з конкурентоздатності елементів політичного аналізу³, які проводить система державного правління; б) вона стосується проблематики когабітації, бо коли президент і прем’єр-міністр є членами різних політичних сил, то, доволі ймовірно, виникатиме конфлікт у рамках розділеної подвійної/дуалістичної виконавчої влади. Це, на думку Х. Лінца та А. Степана, може привести до “безвиході”, адже розділена подвійна виконавча влада може захочувати одного з головних її акторів, частіше президента і рідше прем’єр-міністра, отримати владу (всю повноту влади) незаконно⁴; в) вона стосується виборчого процесу, а точніше того факту, що прямі вибори президента прискорюють політичний процес, що може заохотити президента ігнорувати закон і натомість створити перед ним відчуття переваг, вищих за “нормальний” політичний процес. Як наслідок, А. Лейпхарт зауважує, що доволі часто президенти в напівпрезидентських країнах є “могутнішими”, ніж президенти у президентських країнах⁵; г) вона стосується проблематики систем розділеної меншості, у яких ані президент, ані прем’єр-міністр, ані будь-яка партія чи коаліція не має незалежної більшості в легіслатурі, а тому така ситуація може привести до політичної або міжінституційної нестійкості, що характеризується

¹ Кармазіна М. Президентство: український варіант. К: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. 2007. 365 с.

² Pasquino G. Nomination: Semi-presidentialism: A Political Model at Work // European Journal of Political Research. 1997. Vol. 31. No.1. P. 129.

³ Suleiman E. Presidentialism and political stability in France // Linz J., Valenzuela A. The Failure of Presidential Democracy. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1994. P. 137–162.

⁴ Linz J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America and Post-Communist Europe. Johns Hopkins University Press, 1996. P. 286.

⁵ Lijphart A. Constitutional Design for Divided Societies // Journal of Democracy. 2004. Vol. 15. No. 2. P. 102.

змінами парламентських коаліцій, урядовими перестановками, безперервним втручанням президента в урядування і використанням ним резервних повноважень¹.

Однак така критика напівпрезиденталізму радше стосується не його теоретико-методологічної суті і концептуалізації, а швидше політичних й інших наслідків і впливів. Натомість спроба заперечення або реконцептуалізації ідеї напівпрезиденталізму була зроблена А. Сіароффом², який, з одного боку, виокремлює напівпрезиденталізм як тип (конституційної/політичної системи державного правління), однак, з іншого, – не вважає, що напівпрезидентську систему державного правління варто розглядати як самостійний тип. Із цього приводу дослідник зазначив, що емпірично та практично набір напівпрезидентських країн “має величезний ряд”, хоч і “найбільше середнє квадратичне відхилення” (у силі повноважень головних інститутів влади, зокрема президентів. – Авт.). Відповідно, варіативність повноважень інститутів влади в рамках напівпрезидентської системи державного правління або, інакше кажучи, варіативність напівпрезиденталізму є головною причиною “відкидання” цього поняття як самостійного цілого. Однак аргументуючи це, дослідник дотримується не зовсім когерентних причин та зауважень, адже: по-перше, апелює до позиції Х. Лінца³ про те, що напівпрезиденталізм становить загрозу нестабільності й інституційного дисбалансу; по-друге, послуговується позицією В. Банса⁴ про те, що президент у напівпрезиденталізмі може інституційно “компенсувати” слабкі легіслатури та уряди; по-третє, звертається до аргументації В. Стеффані⁵ про те, що концепт напівпрезиденталізму (або, за словами вченої, парламентсько-президентської змішаної системи) є “інтелектуальною опискою” і “помилкою” щодо розуміння міжінституційних відносин з приводу дуалізму виконавчої влади; по-четверте, зауважує, що відкидання напівпрезиденталізму зумовлене поглядом на систему державного правління крізь призму президентських повноважень. Як наслідок, розуміння, що перелічені причини насправді не стосуються методології виділення й обґрунтування напівпрезиденталізму.

¹ Skach C. *Borrowing Constitutional Designs. Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic*. Princeton: Princeton University Press, 2005. P. 17–18.; Wu Y.-S. *Semi-presidentialism Easy to Choose, Difficult to Operate: The Case of Taiwan* // Elgie R., Moestrup S. *Semi-presidentialism outside Europe: a comparative study*. Routledge, 2007. P. 201–218.

² Siaroff A. *Comparative presidencies: the inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction* // *European Journal of Political Research*. 2003. Vol. 42. No. 3. P. 287–312.

³ Linz J. *Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?* // Linz J., Valenzuela A. *The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives*. Johns Hopkins University Press, 1994. P. 48–55.

⁴ Bunce V. *Presidents and the transition in Eastern Europe* // von Mettenheim K. *Presidential institutions and democratic politics: Comparing regional and national contexts*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1997. P. 172–173.

⁵ Steffani W. *Semi-Präsidentalismus: ein eigenständiger Systemtyp? Zur Unterscheidung von Legislative und Parlament* // *Zeitschrift für Parlamentsfragen*. 1995. Vol. 26. No. 4. S. 639.; Steffani W. *Parlamentarisch-präsidentielle “Mischsysteme”? Bemerkungen zum Stand der Forschung in der Politikwissenschaft* // Luchterhandt O. *Neue Regierungssysteme in Osteuropa und der GUS: Probleme der Ausbildung stabiler Machtinstitutionen*. Berlin: Berlin Verlag Arno Spitz, 1996 S. 54.

Разом із цим, потрібно розуміти, що наслідком критики, реформування чи заперечення (інколи в силу недостатнього розуміння) класичного/”дювержівського” визначення напівпрезиденталізму стало ініціально різне сприйняття цього концепту академічною спільнотою і його диверсифікована імплементація на практиці¹. У момент, коли концепт М. Дюверже був кооптований у політичну науку, він не вважався і не сприймався як теоретико-методологічна основа всеосяжної та систематичної дискусії фундаментальних проблем політичних інститутів та політичних систем. З огляду на це, М. Дюверже (ще 1986² та 1993 р.³) зауважив про мінливу природу використання й інтерпретації його концепту напівпрезидентської системи правління. Як наслідок, у більшості країн Європи (особливо у Німеччині та, що найцікавіше, у Франції⁴, а найменше в Іспанії, Італії, Португалії та Фінляндії⁵) до

¹ Vesper E. Semi-Presidentialism – Duverger’s Concept: A New Political System Model // *Journal for Humanities and Social Sciences*. 1997. Vol. 11. No. 1. P. 39–60.; Bahro H., Bayerlein B., Vesper E. Duverger’s Concept: Semi-Presidential Government Revisited // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 34. No. 2. P. 201–224.; Bahro H. A influência de Max Weber na Constituição de Weimar e o semipresidencialismo português como sistema político de transição // *Análise Social*. 1996. Vol. 31. No. 4. S. 780.

² Duverger M., Avril P. Les Régimes semi-présidentiels. Paris, 1986. P. 347.; Duverger M. Systeme présidentiel et système semi-présidentiel // Seurin J.-L., Avril P. La présidence en France et aux Etats-Unis. Paris: Economica, 1986. P. 347.

³ Duverger M. O Regime Semipresidencialista. São Paulo: Sumaré, 1993. P. I–VIII.

⁴ Bahro H., Vesper E. Das semipresidentielle System “Bastard” oder Regierungsform sui generis? // *Zeitschrift für Parlamentsfragen*. 1995. Vol. 26. No. 3. S. 471–476.; Schmidt M. Wörterbuch zur Politik. Stuttgart: Alfred Kröner Vlg., 2004. S. 860–861.; Colliard J.-C. Les régimes parlementaires contemporains. Paris: Presse de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1978. P. 280.; Duhamel O. Remarques sur la notion du régime semi-présidentiel // Colas D., Emeri C. Droit, Institutions et Systèmes Politiques – Mélanges en Hommage à Maurice Duverger. Paris: Presses Universitaire de France, 1988. P. 581–590.; Vedel G. Cinquième République // Duhamel O., Mény Y. Dictionnaire constitutionnel. Paris: Presses Universitaire de France, 1992. P. 128–140.; Steffani W. Semi-Präsidentalismus: ein eigenständiger Systemtyp? Zur Unterscheidung von Legislative und Parlament // *Zeitschrift für Parlamentsfragen*. 1995. Vol. 26. No. 4. S. 621–641.

⁵ Gonçalves Pereira A. O semipresidencialismo em Portugal. Lisboa: Ática, 1984. 77 p.; Braga da Cruz M. O Presidente da República na génese e evolução do sistema do governo português // *Análise Social*. 1994. Vol. 29. P. 237–265.; Bartolini S. Sistema partitico ed Elezione Diretta del Capo dello Stato in Europa // *Rivista Italiana di Scienza Politica*. 1984. Vol. 14. P. 224.; Ceccanti S., Pasquino G. Semipresidencialismo – Analisi delle esperienze europee. Bologna: Il Mulino, 1996. P. 105.; Nousiainen J. Semi-presidentialism in Finland in comparative perspective. Paper presented at the 16th World Congress of the International Political Science Association. Berlin. August, 1994. 23 p.; Lucifredi P. Il Presidente della Repubblica in Portogallo // *Il Politico*. 1983. Vol. 4. P. 677–692.; Pasquino G. Duverger and the Study of Semi-Presidentialism // *French Politics*. 2005. Vol. 3. No. 3. P. 310–322.; Pegoraro L., Rinella A. Semipresidencialismi. Padova: CEDAM, 1997.; Volpi M. La democrazia autoritaria. Forma di governo bonapartista e V repubblica francese. Bologna: Il Mulino, 1979. 229 p.; Volpi M. Esiste una forma di governo semipresidenziale? // Pegoraro L., Rinella A. Semipresidencialismi. Padova: CEDAM, 1997. P. 25–42.; Volpi M. La Va Repubblica tra ultrapresidencialismo e “cohabitation”? // di Leo R., Pitruzzella G. Modelli istituzionali e riforma della Costituzione. Bologna: Il Mulino, 1999. P. 83–105.; Sartori G. Elogio del semi-presidencialismo // *Rivista Italiana di Scienza Politica*. 1995. Vol. 25. No. 1. P. 3–20.; Massari O. I sistemi semipresidenziali: differenze e analogie in prospettiva comparata // Ceccanti C., Massari O., Pasquino G. Semipresidencialismo. Analisi delle Esperienze Europee. Bologna: Il Mulino, 1996. P. 9–53.; Pasquino G. Ripartire dal semipresidencialismo // *Mulino*. 1996. Vol. XLV. No. 364. P. 250–258.

початку 90-х років ХХ ст. концепт напівпрезиденталізму ігнорувався чи не дискутувався, увійшовши в предметне поле досліджуваних проблем лише під час та після своєї реконцептуалізації (про що йтиметься нижче)¹. Натомість для окреслення прикладів напівпрезидентської системи правління доволі часто (хоча настільки ж часто як ідентичні або подібні теоретико-методологічно) застосовували інші поняття й категорії – “коректований президенталізм”, “парламентаризований президенталізм”, “президенталізм із деякими обмеженнями”, “дуалістичний/бірепрезентативний парламентаризм”, “раціоналізований парламентаризм”, “президентіалізований парламентаризм”, “система різних фаз”, “змішаний режим”, “змішана система” (з різними прикметниками, зокрема такими як “республіканська монархія”, “консульська республіка”, “плебісцитарна монархія”, “парламентська система з президентськими корективами”, “принципат”, “парламентська імперія”)², “одночасно парламентська

¹ Bogdanor V. Semi-presidential Systems // Bogdanor V. The Blackwell Encyclopaedia of Political Institutions. Oxford: Basil Blackwell Publishers, 1987. P. 561–562.; Linz J. Presidencialismo ou Parlamentarismo: Faz alguma Diferença? // Bolívar L. A Opção parlamentarista. São Paulo: IDESP, 1991. P. 90–104.; Lijphart A. Presidencialismo e democracia majoritária // Lamounier B. A opção parlamentarista. São Paulo: IDESP, 1991. P. 121–137.; Shugart M., Carey J. Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics. Cambridge University Press, 1992. P. 23–54.; Weaver K., Rockman B. Assessing the effects of institutions // Weaver K., Rockman B. Do Institutions Matter? Government Capabilities in the United States and Abroad. Washington DC: The Brookings Institutions, 1993. P. 1–41.; Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London: Macmillan, 1994. 219 p.; Garlicki L. Klasyczne modele ustrojowe a koncepcja polskiej prezydentury // Instytucja prezydenta we współczesnym świecie: Materiały na konferencje. Warszawa: Senat RP. 22–23 lutego 1993 r. Warsaw, 1993. S. 69.; Сахаров Н. Институт президентства в современном мире. М.: Юрид. лит., 1994. С. 25, 30–32.; Deleanu I. Separatia puterilor în Stat – Dogma san Realitate. Dreptul. 1991. Vol. 2. P. 20.; Brunclik M., Kubat M. Contradictory Approaches: Discussing Semi-Presidentialism in Central Europe // Annals of the University of Bucharest: Political Science Series. 2016. Vol. 18. No. 1. P. 67–79.; Hlousek V. Heads of State in Parliamentary Democracies: The Temptation to Accrue Personal Power // Hlousek V. Presidents above Parties? Presidents in Central and Eastern Europe. Their Formal Competencies and Informal Power. Brno: Masarykova univerzita, 2013. P. 19–30.

² Duhamel O. Remarques sur la notion du régime semi-présidentiel // Colas D., Emeri C. Droit, Institutions et Systèmes Politiques – Mélanges en Hommage à Maurice Duverger. Paris: Presses Universitaire de France, 1988. P. 584.; Lovecy J. Comparative Politics and the Fifth French Republic // European Journal of Political Research. 1992. Vol. 21. No. 4. P. 389.; Gicquel J. Droit constitutionnel et institutions politiques. Paris: Montchrestien, 1999. P. 142, 468.; Quermonne J.-L. Le gouvernement de la France sous la Ve République. Paris: Dalloz, 1983. P. 52–54.; Quermonne J.-L., Chagnollaud D. Le gouvernement de la France sous la Ve République. Paris Dalloz-Sirey, 1991. P. 592, 605.; Pactet P. Institutions politiques, Droit constitutionnel. Paris: Masson, 1991. 550 p.; Avril P. Le régime politique de la Ve République. Paris: L.G.D.J., 1975. P. 69.; Schwarzenberg R.-G. Cours de droit constitutionnel et d'institutions politiques, 1969–1970. Paris: Les Cours de droit, 1969. P. 606.; Chalvidan P.-H. Droit constitutionnel institutions et régimes politiques. Paris, France: Nathan, 1986. P. 216–217.; Cohendet A.-M. Droit constitutionnel. Paris: Montchrestien, 2013. P. 268.; Avril P. Le cadre institutionnel de la Ve République. La nature de la Ve République // La Ve République, permanence et mutations. La Documentation française, 2001. P. 3–6.; Baudrez M., Ravaz B. La Quinta Repubblica: regime semi-presidenziale o parlamentarismo presidenzialista? // Pegoraro L., Rinella A. Semipresidenzialismi. Padova: CEDAM, 1997. P. 45–59.; Meny Y. France: the institutionalization of leadership // Colomer J. Political Institutions in Europe. London and New York: Routledge, 2002. P. 95–132.; Арон П. Демократия и тоталитаризм. М.: Текст, 1993. С. 13.

та президентська, однак ні парламентська, ні президентська” система¹ чи навіть “система, котра не піддається класифікації”². Як зауважують, до прикладу, М.-Е. Когіндет³ і Д. Сімовіц⁴, існувало (та досі існує) близько тридцяти різних визначень системи державного правління у Франції.

Значною мірою це, як зауважує Е. Везер⁵, зумовлено тим, що політична наука (особливо політико-правова думка і дослідження конституціоналізму) позиціонується як доволі консервативна галузь знань, зокрема у сфері аналізу інституційного дизайну та інституційних змін, а тому конституціоналісти (якими в багатьох країнах є юристи, а не політологи) впродовж доволі тривалого часу не могли відійти та не дотримуватися класичної дихотомії систем державного правління на президентські та парламентські⁶. Це найменш відчутно виявилось у випадку нових кейсів напівпрезиденталізму, які, починаючи з середини 90-х років ХХ ст., почали формуватися та популяризуватися (на рівні з президенталізмом і парламентаризмом), відповідно, у політичному процесі та в академічних колах країн Центрально-Східної, Південно-Східної і Східної Європи, де аналізований тип системи державного правління став превалюючим⁷. Наслідком стало те, що 1997 р. класичну англomовну статтю М. Дюверже, опубліковану 1980 р.⁸, було оцінено як одну з найбільш впливових з-поміж виданих у перші 25 років історії “Європейського журналу політичних досліджень”. Цілком протилежна ситуація виникла у випадку тієї ж таки Франції, де, як зауважує А. Лоран⁹, так і не було концептуалізовано й інституціоналізовано у практично-політичному і науковому вжитку феномену напівпрезиденталізму й, відповідно, не було сприйнято і традиціоналізовано доробку М. Дюверже. І це в умовах, коли навіть попри теоретико-методологічне несприйняття концепту напівпрезиденталізму у Франції саме ця країна трактується більшістю сучасних дослідників і загалом політологічною спільнотою якщо не як “архетипний”, то як еталонний і класичний приклад напівпрезиденталізму¹⁰. Часто це виявлено в

¹ Duhamel O., Tusseau G. *Droit constitutionnel et institutions politiques*. Paris: Seuil, 2013. P. 461.

² Avril P. *Le régime politique de la Ve République*. Paris: L.G.D.J., 1975. P. 69.

³ Cohendet A.-M. *La cohabitation: leçons d’une expérience*. Paris: PUF, 1993. P. 69.

⁴ Simovic D. *The Definition of Semi-Presidential Regime Reformulated // VII World Congress of the International Association of Constitutional Law*. Athens. June 11–15, 2007.

⁵ Vesper E. *Semi-Presidentialism – Duverger’s Concept: A New Political System Model // Journal for Humanities and Social Sciences*. 1997. Vol. 11. No. 1. P. 39–60.

⁶ Moulin R. *Le présidentialisme et la classification des régimes politiques*. Paris: Librairie Gécirale de Droit et de Jurisprudence, 1978. P. 39.; Duverger M., Avril P. *Les Régimes semi-présidentiels*. Paris, 1986. P. 347.

⁷ Elgie R. *The Politics of Semi-Presidentialism // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 1–21.

⁸ Duverger M. *A New Political System Model: Semi-Presidential Government // European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. No. 2. P. 165–187.

⁹ Laurent A. *Duverger’s concept of semi-presidentialism in France: Lots of shadow and very little light // French Politics*. 2016. Vol. 14. P. 139–152.

¹⁰ Elgie R. *Duverger, Semi-presidentialism and the Supposed French Archetype // West European Politics*. 2009. Vol. 32. No. 2. P. 248–267.

тому, що Франція перелічується у списку напівпрезидентських країн практично будь-якого дослідника проблеми систем державного правління. Більше того, саме кейс Франції найчастіше застосовувався як доказ та предиктор доцільності запровадження напівпрезиденталізму в більшості країн, які сьогодні послуговуються аналізованою системою правління, бо саме на його підставі робились попередні висновки про інституційні наслідки, переваги та недоліки напівпрезиденталізму. Це аргументує, що в рамках політологічного співтовариства, зокрема сучасної політичної компаративістики, Франція є стандартною “точкою відліку” для вивчення напівпрезиденталізму, хоча це і не властиво для французької політичної науки. На це існує щонайменше три причини: винятковий інтерес до природи міжінституційних відносин у Франції, специфічна структура французького “наукового поля” (де не виділено особливого місця не лише напівпрезиденталізму, а й системам державного правління загалом) та наукова і політична траєкторія сприйняття класичного теоретико-методологічного підходу М. Дюверже, який і надалі викликає чимало предметних суперечок (тим більше, що послідовників М. Дюверже у Франції виявилось вкрай мало)¹. Однак навіть попри це фактом залишається розуміння, згідно з яким невикористання концепту напівпрезиденталізму в певних аналітичних кейсах, не означає, що ці кейси не є напівпрезидентськими згідно з використовуваним концептом².

Водночас синтезування критичних зауважень до класичного/”дювержівського” визначення напівпрезиденталізму все ж таки стало підставою його реконцептуалізації. Найближчою до визначення напівпрезиденталізму М. Дюверже виявилась позиція Р. Мартінеза³, який виокремив п’ять ознак (деякі були прямо унаслідковані від класичної/”дювержівської” дефініції) аналізованої системи правління: прямі вибори президента на основі загального виборчого права; наявність дуалістичної/подвійної виконавчої влади; надання широких конституційних повноважень президенту; право президента призначати прем’єр-міністра та головувати на засіданнях урядового кабінету; відповідальність урядового кабінету перед парламентом. На противагу цьому, Дж. Сарторі зазначає⁴, що напівпрезидентська система правління детермінована п’ятьма частково іншими критеріями: а) обранням глави держави (президента) на фіксований термін на підставі всенародного (безпосередньо або не безпосередньо) голосування; б) суміщенням главою держави виконавчої влади

¹ Безпосереднім свідченням цього стало те, що після смерті М. Дюверже в грудні 2014 р. Французька асоціація політичної науки так і не організувала жодного відповідного заходу, присвяченого вшануванню його пам’яті. Натомість ще 2015 р. проведено два великих заходи в рамках англомовної політичної науки – круглий стіл Європейського консорціуму політичних досліджень у Монреалі та круглий стіл Американської асоціації політичної науки в Сан-Франциско.

² Bahro H., Bayerlein B., Veser E. Duverger’s Concept: Semi-Presidential Government Revisited // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 34. No. 2. P. 201–224.

³ Martinez R. Semi-Presidentialism: A Comparative Study // Paper presented at the ECPR Joint Sessions. Mannheim. March 26–31, 1999. 56 p.

⁴ Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К: АртЕк, 2001. С. 125.

з прем'єр-міністром, внаслідок чого підтверджується подвійна/дуалістична структура виконавчої влади; в) незалежністю глави держави від легіслатури, хоч водночас відсутністю у глави держави права особисто або безпосередньо урядувати, внаслідок чого його політична воля має супроводжуватися/здійснюватися через його адміністрацію; г) незалежністю прем'єр-міністра та його урядового кабінету від глави держави, а натомість їхньою залежністю від легіслатури, оскільки вони підвладні або парламентській довірі, або парламентській недовірі (чи довірі і недовірі) й у будь-якому випадку потребують підтримки парламентської більшості; д) подвійною структурою виконавчої влади, яка допускає різні баланси та зміщення превалентності/поширення влади у рамках виконавчих структур за строгої умови, що "потенціал автономії" кожної одиниці виконавчої влади насправді співіснує. З цього визначення, як зауважує Р. Елгі¹, бачимо, що теоретико-методологічний підхід Дж. Сарторі узгоджується з підходом М. Дюверже, хоча відрізняється від нього тим, що потребує для напівпрезиденталізму виявленості/реальності "базового балансу" повноважень між президентом та прем'єр-міністром. Навіть попри те, що такий баланс може "зміщуватись" як на користь президента, так і на користь прем'єр-міністра в різних політичних умовах. Наслідком, як наголошує А. Лейпхарт, стало те, що в запропонованому підході напівпрезидентська система правління "насправді уможлиблює президента бути ще потужнішим, аніж у більшості "чистих" президентських систем"² (що згодом стало підставою виділення напівпрезидентських республік з "супер-/гіперпрезидентами"³). За аналогією в умовах напівпрезиденталізму президент може бути слабшим/більш церемоніальним, ніж у випадку парламентаризму.

Значно вужчу дефініцію напівпрезиденталізму свого часу запропонував С. Ніно, який чинниками або індикаторами цієї системи державного правління визначив: а) одночасну окресленість посад глави держави (президента) і глави уряду (прем'єр-міністра); б) формування урядового кабінету за втручанням парламенту; в) формування урядового кабінету з волі виборців⁴, – хоча не апелював до такої головної особливості напівпрезиденталізму, як відповідальність урядового кабінету перед легіслатурою. Натомість про напівпрезиденталізм як про систему правління, в якій прем'єр-міністр і уряд подвійно політично відповідальні/субординовані перед всенародно (чи тільки прямо) виборним президентом і легіслатурою, зазначають

¹ Elgie R. What is Semi-presidentialism and Where is it Found // Elgie R., Moestrup S. *Semi-presidentialism Outside Europe: A Comparative Study*. London: Routledge, 2007. P. 1–13.

² Lijphart A. *Constitutional Design for Divided Societies* // *Journal of Democracy*. 2004. Vol. 15. No. 2. P. 102.

³ Lytvyn V. Republicanism with the position of superpresident: differentiation of presidential and semi-presidential systems of government with superpresidents // *Studia Politica: Romanian Political Science Review*. 2015. Vol. 15. No. 2. P. 289–318.; Литвин В. Республіканізм із посадою суперпрезидента: до з'ясування суті суперпрезиденталізму та диференціації президентських і напівпрезидентських систем правління з суперпрезидентами // *Studium Europy Srodkowej i Wschodniej: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie*. 2014. Nr. 1. S. 159–188.

⁴ Nino C. *Hyperpresidentialism and Constitutional Reform in Argentina* // Lijphart A., Horacio Waisman C. *Institutional Design in New Democracies: Eastern Europe and Latin America*. Boulder: Westview Press, 1996. P. 170.

А. Пшеворські, М. Альварез, Х. А. Чейбуб й Ф. Лімонгі¹, Г. Бруннер², Є. Вятр³, А. Антошевський та Р. Хербут⁴. Однак останні додають до такого дефініювання напівпрезиденталізму вимогу сильних повноважень (не тільки щодо внутрішніх справ, а й зовнішньої політики) невідповідального перед парламентом президента у подвійній структурі виконавчої влади. Дещо відмінної, проте синтетично розширеної позиції у своїх ранніх працях дотримуються М. Шугарт, Дж. Кері⁵ та Дж. Паскуїно⁶, які зазначають, що напівпрезиденталізму притаманні: інститут всенародно (прямо або опосередковано) обраного (на фіксований термін) президента; інститут уряду, який відповідальний перед легіслатурою (Дж. Паскуїно цю вимогу формулює як наявність інституту прем'єр-міністра, що є суб'єктом безумовного/неявного (імпліцитного) чи явного (експліцитного) вотуму довіри легіслатури); повноваження президента призначати і звільняти членів урядового кабінету (Дж. Паскуїно наполягає лише на повноваженнях призначати прем'єр-міністра); законодавчі повноваження президента і/чи повноваження президента розпускати легіслатуру. Своєю чергою, Т. Бек, Дж. Кларк, А. Грофф, Ф. Кіфер та П. Валшет⁷ додають до (наведеного вище) визначення напівпрезиденталізму вимоги наявності: у президента – вето-повноважень; у президента – повноважень призначати та звільняти прем'єр-міністра; у легіслатури – повноважень обирати або підтверджувати і відкликати главу виконавчої влади (прем'єр-міністра). Сумарно подані вище реконцептуалізації напівпрезидентської системи державного правління детерміновані врахуванням переважно конституційно/формально зумовлених наборів повноважень політичних інститутів у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”, а також згенерованих на цій підставі атрибутів міжінституційних відносин.

Натомість звернення до переважно фактичних/поведінкових або суттєвих, а тому й реляційних (відносно-суб'єктивованих) інституційно-процесуальних ознак й атрибутів напівпрезиденталізму⁸ властиве для дефінітивного підходу П. О'Нейла,

¹ Przeworski A., Alvarez M., Cheibub J.A., Limongi F. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950–1990*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 321 p.

² Brunner G. *Präsident, Regierung und Parlament: Machtverteilung zwischen Executive und Legislative* // Luchterhandt O. *Neue Regierungssysteme in Osteuropa und der GUS: Probleme der Ausbildung stabiler Machtinstitutionen*. Berlin: Berlin Verlag Arno Spitz, 1996. P. 82.

³ Wiatr J. *Europa pokomunistyczna: przemiany państw i społeczeństw po 1989 roku*. Warszawa: Scholar, 2006. S. 123.

⁴ Antoszewski A., Herbut R. *Systemy polityczne współczesnej Europy*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012. S. 179.

⁵ Shugart M., Carey J. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge University Press, 1992. 316 p.

⁶ Pasquino G. *Nomination: Semi-presidentialism: A Political Model at Work* // *European Journal of Political Research*. 1997. Vol. 31. No.1. P. 128–146.

⁷ Beck T., Clarke G., Groff A., Keefer P., Walsh P. *New Tools in Comparative Political Economy: The Database of Political Institutions* // *The World Bank Economic Review*. 2001. Vol. 15. No. 1. P. 165–176.

⁸ Elgie R. *The classification of democratic regime types: conceptual ambiguity and contestable assumptions* // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 33. No. 3. P. 219–238.

який, незважаючи на природу обрання і легітимності глави держави (президента), трактує напівпрезиденталізм як систему правління, де виконавча влада ділиться між президентом (главою держави) та прем'єр-міністром (главою уряду), однак президент обов'язково має суттєві (“досить значні”) повноваження, оскільки володіє “реальною виконавчою владою над прем'єр-міністром і кабінетом”¹ (інакше кажучи, глава держави/президент є “головним” порівняно з прем'єр-міністром; крім того, не можуть бути визначені як напівпрезидентські ті країни, де президенти обираються всенародно, але є “слабшими”, аніж прем'єр-міністри урядових кабінетів). За аналогією, однак ще більш суб'єктивовано і як своєрідний евфемізм², напівпрезиденталізм визначений В. Погорілком³, який приписує йому таку рису, як піднесення інституту президента над традиційними гілками влади, всіма інститутами держави, до того ж не в особі, що поєднує повноваження інших гілок влади, а в самостійній якості, зокрема як “арбітра”, координатора щодо органів державної влади, держави, суспільства (внаслідок чого часто інститут президента навіть трактують як окрему гілку влади⁴). Дещо більш “неінституційно” (хоча на підставі відносин між політичними/владними інститутами) визначає напівпрезиденталізм В. Канас⁵, що розуміє під цією системою державного правління динамічний баланс між президентом, урядом та легіслатурою, кожен із яких наділений рівноцінною легітимністю та ефективними формальними і фактичними повноваженнями, зокрема з приводу “блокування” один одного. Доповнюючи таке визначення, вчений зауважує, що напівпрезиденталізм окреслюється взаємозамінністю легітимності вищих політичних/владних інститутів, які беруть участь у забезпеченні їх динамічного балансу, тому один політичний/владний інститут не може бути наділений меншою легітимністю, ніж будь-який інший політичний/владний інститут⁶, але це не означає (дефінітивно), наприклад, що в умовах напівпрезиденталізму уряд подвійно відповідальний перед президентом й легіслатурою⁷. Доволі помітною і нетиповою також є позиція М. Банковіча⁸, який підкреслює всеосяжну міцність усієї виконавчої

¹ O'Neil P. Presidential power in post-communist Europe: the Hungarian case in comparative perspective // *Journal of Communist Studies*. 1993. Vol. 9. No. 3. P. 179, 197.

² Кармазіна М. Президентство: український варіант. К: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. 2007. 365 с.

³ Погорілко В. Інститут президентства в Україні // Шемчушенко Ю. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи: монографія. К.: ДіП ім. В. М. Корецького, 2001. С. 116.

⁴ Конституция Российской Федерации. Комментарий / Под ред. Б. Топорнина, Ю. Батурина, Р. Орехова. М.: Юридическая литература, 1994. С. 399.; Бурчак Ф. Президент України. К.: Ін Юре, 1997. С. 15.; Скакун О. До питання про поділ влади в Українській державі (політико-правовий аспект) // *Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї*. 2003. С.78.

⁵ Canas V. The Semi-Presidential System // *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*. 2004. Vol. 64. No. 1. P. 95–124.

⁶ Miranda J. Le regime semi-presidentiel portugais entre 1976 et 1979 // Duverger M. Les Régimes Semi-Présidentiels. Paris: Presses Universitaires de France, 1986. P. 133–153.; Canotilho G., Moreira V. Os poderes do Presidente da Republica: especialmente em matéria de defesa e política externa. Coimbra, 1991. P. 19.

⁷ Canas V. A forma de governo semi-presidencial e suas características // *Revista Jurldica*. 1982. Vol. 1. P. 98.

⁸ Bankowicz M. Prezydentury. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellonskiego, 2013. S. 30.

влади в умовах напівпрезиденталізму (а не тільки інституту президента, що традиційно є лише главою держави) та детермінує аналізовану систему державного правління такими ознаками, як: превалювання виконавчої влади над законодавчою владою; виконання президентом важливої політичної ролі та його участь у здійсненні влади; наявність двох активних інститутів виконавчої влади – всенародно обраного президента та урядового кабінету на чолі із прем'єр-міністром, що політично відповідальний перед парламентом. Частково контраверсійною є позиція М. Новака¹, який зазначає, що напівпрезидентська система правління у своїй основі не становить нічого більше, аніж парламентаризм “плюс посилений” (конституційно або політичною практикою) прямо/безпосередньо обраний президент (який повинен користуватись підтримкою парламентської більшості), бо ця система правління визначається передусім наявністю інституту уряду, очолюваного прем'єр-міністром, який відповідальний перед парламентом. Подібно В. Хлоушек, Л. Копечек та Я. Шедо² визначають напівпрезиденталізм як систему державного правління, у якій президент, що не відповідальний перед легіслатурою, є главою потужного політичного руху (уряду чи опозиції), який забезпечує його лояльною основою для здійснення своєї власної політики (в іншому випадку йдеться про парламентаризм з прямо/безпосередньо обраним президентом). Натомість значно більш інституційно (однак водночас політично більш звужено, а також односторонньо) визначено напівпрезиденталізм А. Медушевським³, який зауважив, що в цій міжінституційній конструкції влади: президент є главою держави й обирається, зазвичай, на загальних виборах та наділений юридично/реально більшими повноваженнями; уряд формується парламентським шляхом і є політично відповідальним не лише перед президентом, а й перед парламентом; президент здійснює загальне керівництво урядом, який очолює прем'єр-міністр; президент має право розпуску парламенту за настання певних обставин. У схожому теоретико-методологічному дусі визначає напівпрезиденталізм Т. Донахью⁴, який виділяє такі дефінітивні параметри цієї системи державного правління, як: незалежність посади президента від обрання та обмеження у своїх виконавчих повноваженнях у легіслатурі; розділений контроль та відповідальність виконавчої влади перед президентом і членами легіслатури; наділеність президента однією частиною відповідальності за виконання законів й адміністрування виконавчої влади; наділеність другою частиною відповідальності за виконання законів та адміністрування виконавчої влади спеціального органу (уряду чи “непрезидентського кабінету”), члени якого або обираються з легіслатури, або зобов'язані своїм обранням й перебуванням

¹ Novak M. Prezident, premier a snahy o posileni vykonne moci // Simicek V. Postaveni prezidenta v ustavnim systemu Ceske republiky. Brno: Masarykova univerzita, 2008. S. 9–15.

² Hlousek V., Kopecek L., Sedo J. Politické systémy. Brno: Barrister & Principal, 2011. S. 114.

³ Медушевский А. Президент и правительство: как стабилизировать дуалистическую систему // Русский журнал. 2008. №2. С. 70–77.

⁴ Donahue T. Can presidential systems be just? // UNAM: Institute for Philosophical Research. Working Paper. September 18, 2007. 31 p.

на посаді довірі легіслатури; можливість легіслатури самостійно усунути від посади членів уряду чи “непрезидентського кабінету”.

Відповідно, перелічені ідеї доводять, що класичне/”дювержівське” визначення напівпрезиденталізму, а також його різні реконцептуалізації та переінтерпретації майже завжди в обов’язковому порядку окреслюються й детермінуються наявністю інституту всенародно виборного глави держави з “досить значними повноваженнями” (або, як зауважують деякі науковці, взагалі реалізацією конструкції/принципу “сильний президент – сильний уряд – сильний парламент”, поміж яких, тим не менше, сильнішим все-таки виявляється перший). Натомість інституційні кейси з всенародно виборними, проте “досить слабкими” президентами (відповідно, сильнішими прем’єр-міністрами і/чи легіслатурами) згідно з наведеним масивом визначень традиційно не потрапляють під визначення напівпрезиденталізму, хоча часто такими вважаються на практиці. А це зумовлює та генерує потребу критики вже виправлених класичних визначень напівпрезиденталізму, адже, як зауважує Р. Елгі¹, вони зазвичай є семантично й методологічно ускладненими, надмірно суттєвими, суб’єктивними і проблемними. Виявляється це в тому, що дослідники систем державного правління часто розходяться у своїх думках про набір/перелік напівпрезидентських країн, а тому перманентно не можуть порівнювати схожі кейси напівпрезиденталізму. Приміром, якщо застосовувати строге визначення “досить значних повноважень” й аналізувати як напівпрезидентські винятково країни з сильними президентами, то не дивно, що напівпрезиденталізм, ймовірно, “заохочує” конфлікт у рамках дуалізму виконавчої влади. Навпаки, коли вживати менш строге означення “досить значних повноважень” й аналізувати як напівпрезидентські країни не лише з сильними, а й церемоніальними президентами, то цілком очевидно, що напівпрезиденталізм не створює або майже не створює (чи створює значно менше) “напруги” у рамках дуалізму виконавчої влади. Відповідно, універсальне визначення напівпрезиденталізму повинен визначати набір країн, які можуть бути класифіковані винятково як напівпрезидентські. Для цього, як уважає Р. Елгі, доцільно застосовувати підхід визначення напівпрезиденталізму, який похідний тільки від диспозиційних властивостей систем державного правління. Отже, можна вирішити одночасно дві теоретико-методологічні проблеми: а) на підставі синтезованої критики класичного/”дювержівського” та похідних від нього визначень напівпрезиденталізму запропонувати інші альтернативи та варіанти його дефініювання/концептуалізації; б) оминати фактичні/поведінкові реляційні (суб’єктивовані) інституційно-процесуальні ознаки напівпрезиденталізму, натомість замінивши їх формальними/інституційними диспозиційними ознаками й атрибутами² (диспозиційні атрибути/ознаки залежать винятково від походження і “виживання”

¹ Elgie R. Variations on a theme: a fresh look at semi-presidentialism // Journal of Democracy. 2005. Vol. 16. No. 3. P. 1–21.; Elgie R. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations // Political Studies Review. 2004. Vol. 2. No. 3. P. 314–330.

² Elgie R. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations // Political Studies Review. 2004. Vol. 2. No. 3. P. 316–317.

лише політичних інститутів, а реляційні – додатково й від повноважень політичних акторів).

Поставлені завдання з приводу критики класичного та похідних від нього визначень напівпрезиденталізму, а також генерування їхніх альтернатив були вирішені у багатьох наукових напрацюваннях, однак найпомітнішою та найбільш апробованою на їхній підставі є теоретико-методологічна логіка Р. Елгі¹ (найперше), С. Скач², Х. А. Чейбуба, З. Елкінса, Т. Гінсбурга, Дж. Ганді та Дж. Вріланда³ (цих науковців вважають засновниками та найбільш помітними представниками сучасного (посткласичного/”постдьювержівського”) підходу до означення напівпрезиденталізму⁴), що розуміють під напівпрезидентською системою правління структуру міжінституційних відносин, за якої поряд й одночасно (існуючі один разом з іншим) передбачено посади обраного всенародним голосуванням на фіксований термін президента та колективно відповідальних перед парламентом прем’єр-міністра й урядового кабінету⁵. Подібно Х. Лінц⁶, С. Мюллер⁷, Х. А. Чейбуб, З. Елкінс та Т. Гінсбург⁸ окреслили напівпрезиденталізм як конструкцію міжінституційних відносин, за якої передбачено: а) посаду всенародно (прямо/безпосередньо чи непрямо/опосередковано), однак не парламентом обраного президента; б) посаду прем’єр-міністра, що для функціонування потребує довіри (в сенсі відповідальності) парламенту.

Одночасно з цим та приблизно в один час М. Шугарт уточнює дефініцію Р. Елгі та (на відміну від своїх ранніх досліджень) розуміє напівпрезиденталізм як систему державного правління, за якої прем’єр-міністр та урядовий кабінет можуть бути подвійно відповідальними перед всенародно виборним президентом та більшістю в легіслатурі чи моністично відповідальними лише перед більшістю

¹ Elgie R. *The Politics of Semi-Presidentialism* // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 9, 13.; Elgie R. *Variations on a theme: a fresh look at semi-presidentialism* // *Journal of Democracy*. 2005. Vol. 16. No. 3. P. 1–21.

² Skach C. *Borrowing Constitutional Designs. Constitutional Law in Weimar Germany and the French Fifth Republic*. Princeton: Princeton University Press, 2005. P. 6–7.

³ Cheibub J. A., Elkins Z., Ginsburg T. *Beyond Presidentialism and Parliamentarism* // *British Journal of Political Science*. 2014. Vol. 44. No. 3. P. 515–544.; Cheibub J. A., Gandhi J., Vreeland J. *Democracy and Dictatorship Revisited* // *Public Choice*. 2010. Vol. 143. P. 67–101.; Cheibub J. A. *Presidentialism, parliamentarism, and democracy*. Cambridge University Press, 2007. 202 p.

⁴ Brunclik M., Kubat M. *Contradictory Approaches: Discussing Semi-Presidentialism in Central Europe* // *Annals of the University of Bucharest: Political Science Series*. 2016. Vol. 18. No. 1. P. 67–79.

⁵ Elgie R. *The Politics of Semi-Presidentialism* // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 13.

⁶ Цитовано за: Elgie R. *The Politics of Semi-Presidentialism* // Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 13.; Linz J. *Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?* // Linz J., Valenzuela A. *The Failure of Presidential Democracy: Comparative Perspectives*. Johns Hopkins University Press, 1994. P. 48.

⁷ Müller S. *Presidential Power in Semi-Presidential Systems: The Case of Romania* // *Freiburg*, 2006. 248 p.

⁸ Cheibub J. A., Elkins Z., Ginsburg T. *Beyond Presidentialism and Parliamentarism* // *British Journal of Political Science*. 2014. Vol. 44. No. 3. P. 515–544.; Cheibub J. A. *Presidentialism, parliamentarism, and democracy*. Cambridge University Press, 2007. 202 p.

в легіслатурі¹. У цьому зрізі дослідник зауважує, що президент в умовах напівпрезиденталізму, з одного боку, є не просто главою держави, а наділений певною політичною владою, з іншого, – не є однозначним учасником виконавчої влади, оскільки поряд із собою має прем'єр-міністра, що, будучи главою уряду, не обов'язково відповідальний перед президентом. Усе це змушує М. Шугарта виділяти інституційний та поведінковий підходи до визначення напівпрезиденталізму і наполягати на їх строгому поділі. Перший підхід орієнтований на конституційні структури, повноваження й відносини між законодавчими та виконавчими органами влади, що дає змогу зрозуміти вплив окремих неконституційних чинників у рамках заданих конституційних структур. Другий підхід фокусується на “простежуваній поведінці та може навіть опускати конституційний лад”². Відповідно, це зумовлює уточнення напівпрезиденталізму як системи державного правління, якій властиве: зіставлення/нашарування інститутів всенародно обраного президента та уряду, відповідального перед легіслатурою; врахування можливості, що інститут, який “установлює” певного “агента”, не повинен водночас бути інститутом, який може усунути цього “агента” від повноважень. У цьому контексті цілком очевидно, що визначення напівпрезиденталізму М. Шугарта відрізняється від дефініювання цієї системи правління М. Дюверже передусім тим, що в першому випадку йдеться про значні конституційні повноваження всенародно обраного президента, натомість у другому випадку – про “досить значні” фактичні повноваження прямо/безпосередньо обраного президента³. А це означає, що під час такого дефініювання напівпрезиденталізму передбачено суміщення двох підходів до його тлумачення – інституційного та поведінкового. Пояснення в тому, що конкретні міжінституційні відносини в трикутнику “глава держави–уряд–парламент” можуть мати різну форму в різному “дизайні влади”: наприклад, залежно від конституційних норм і політичної практики, що визначають і регулюють повноваження/взаємовідносини між інститутами законодавчої та виконавчої гілок влади.

Тому більш формалізовані й менш суттєві визначення напівпрезиденталізму звикло не потребувати думки про “значні повноваження” і про те, наскільки повноважним повинен бути президент, оскільки повноваження президентів здатні змінюватися. Це дає змогу усунути другий критерій класичного означення напівпрезиденталізму⁴. Крім того, оновлені визначення виключають реквізит реляційності/суб'єктивності, характерний для класичних/“дювержських” дефініцій напівпрезиденталізму, і є значно простішими та “елегантнішими” за природою і

¹ Shugart M. Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns // *French Politics*. 2005. Vol. 3. No 3. P. 323–351.

² Shugart M. Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns // *French Politics*. 2005. Vol. 3. No 3. P. 327.

³ Shugart M. Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns // *French Politics*. 2005. Vol. 3. No 3. P. 324.; Boban D. “Minimalist” concepts of semi-presidentialism: are Ukraine and Slovenia semi-presidential states // *Politička misao*. 2007. Vol. XLIV. No. 5. P. 155–177.

⁴ Elgie R. Variations on a theme: a fresh look at semi-presidentialism // *Journal of Democracy*. 2005. Vol. 16. No. 3. P. 13.

резонністю поточного використання¹. У цьому виявляються диспозиційні властивості визначення напівпрезиденталізму й інших систем правління, які усувають вимогу окреслення повноважень політичних інститутів у рамках системи влади та міжінституційних відносин, а натомість просто позначають основні характеристики інституційної основи будь-якої системи влади² (на підставі перевірки того, чи виконавча влада є моністичною або дуалістичною, чи глава виконавчої влади обирається всенародно або призначається, чи глава держави обирається на фіксований термін). Як наслідок, напівпрезиденталізм у такому підході позиціонується як ситуація, для якої не обов'язково притаманний “досить” впливовий всенародно обраний президент та “досить” впливовий, відповідальний перед легіслатурою, прем'єр-міністр. Зумовлено це тим, що оновлені визначення напівпрезиденталізму зосереджені винятково на формальних положеннях конституцій³, зокрема на питаннях джерела відповідальності виконавчої влади, а не відносин у рамках виконавчої влади, що усуває багато (хоча й не всі) неоднозначних кейсів, пов'язаних з іншими дефініціями напівпрезиденталізму⁴. Натомість реляційні властивості/атрибути напівпрезиденталізму й інших систем державного правління охоплюють відносини між політичними інститутами і те, яким способом різні актори можуть використовувати політичні ресурси, наявні у їхньому розпорядженні. Сумарно це все-таки означає, що більш формалізовані та менш суттєві визначення напівпрезиденталізму і досі є не повною мірою детермінованими диспозиційно, оскільки: атрибут всенародного обрання президента на фіксований термін є диспозиційним (тобто незалежним від суб'єктивних чинників), а атрибут колективно відповідальних перед парламентом прем'єр-міністра та уряду – і диспозиційним, і реляційним (адже, зі слів Д. Бобана⁵, у цьому разі йдеться винятково про можливість парламенту припинити повноваження виконавчої влади). Тим не менше, важливо, що в термінах компаративно-політичного аналізу оновлений підхід стосовно дефініювання напівпрезиденталізму легко піддати порівнянню, оскільки на його підставі можна визначити і проаналізувати всі країни, конституційні (формально-інституційні) системи правління яких класифікуються саме як напівпрезидентські⁶.

¹ Elgie R. The classification of democratic regime types: conceptual ambiguity and contestable assumptions // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 33. No. 3. P. 224.

² Elgie R. The classification of democratic regime types: conceptual ambiguity and contestable assumptions // *European Journal of Political Research*. 1998. Vol. 33. No. 3. P. 226.

³ Elgie R. Semi-Presidentialism: An Increasingly Common Constitutional Choice // Conference on “Semi-Presidentialism and Democracy: Institutional Choice, Performance, and Evolution”. Taipei: Academia Sinica. October, 17–18 2008.; Elgie R. Semi-Presidentialism: An Increasingly Common Constitutional Choice // Elgie R., Moestrup S., Wu Y.-S. *Semi-Presidentialism and Democracy*. London: Palgrave, 2011. P. 1–20.

⁴ Cheibub J. A., Elkins Z., Ginsburg T. Beyond Presidentialism and Parliamentarism // *British Journal of Political Science*. 2014. Vol. 44. No. 3. P. 515–544.; Cheibub J. A., Elkins Z., Ginsburg T. Beyond Presidentialism and Parliamentarism: On the Hybridization of Constitutional Forms // Presented at the International Conference on Democracy as Idea and Practice. January 14–15, 2010. 44 p.

⁵ Boban D. “Minimalist” concepts of semi-presidentialism: are Ukraine and Slovenia semi-presidential states // *Politička misao*. 2007. Vol. XLIV. No. 5. P. 155–177.

⁶ Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 320 p.

Більше того, на підставі оновленого підходу методологічно зрозуміло, що напівпрезидентські країни можуть демонструвати різні (навіть більш гетерогенні, ніж у випадку класичного/”дювержівського” визначення) форми політичної практики в рамках однієї і тієї ж конституційної структури й, у цьому сенсі, в рамках одного типу системи правління. А це, на відміну від класичного/”дювержівського” визначення напівпрезиденталізму, аргументує, що досліджувана система правління є настільки ж “чистою”, як і президенталізм або парламентаризм, які також у різний час демонструють різні форми політичної практики¹. Ось тому та, відповідно, як зауважують П. Шлейтер та Е. Морган-Джонс, саме запропоноване (оновлене, а також мінімізоване) визначення напівпрезиденталізму сьогодні застосовують у більшості наукових досліджень окресленої проблематики² і звикло трактують як “стандартне” чи універсальне³. Водночас, рефлексуючи з приводу напівпрезиденталізму, доцільно розуміти інституційно-процесуальну і політично-поведінкову нееквівалентність його прикладів і кейсів, бо відповідаючи дефінітивній сутності напівпрезиденталізму як такого, вони є вкрай варіативними, а тому не можуть бути зведені до єдиної моделі й спільного знаменника і натомість потребують окремого розгляду та верифікації.

З огляду на це, навіть сьогодні, хоча й доволі зрідка, відомі спроби деякого оновлення/осучаснення концепту напівпрезидентської системи державного правління. Серед нових (пізніших, порівняно з засадничими ідеями Р. Елгі і його послідовників) формальних/інституційних диспозиційних означень напівпрезидентської системи державного правління уваги заслуговує підхід Р. Хейга і М. Харропа, які зауважують, що напівпрезиденталізм є конструкцією подвійної виконавчої влади, яка комбінує всенародно виборного президента, який виконує політичні завдання, з прем’єр-міністром, який очолює урядовий кабінет, підзвітний/відповідальний парламенту⁴. Незалежно від сили повноважень президента (що теоретико-методологічно не важливі в ракурсі формального/інституційного диспозиційного означення систем державного правління), дуалізм виконавчої влади у такому разі все ж властивий напівпрезиденталізму, оскільки, з одного боку, прем’єр-міністр відповідальний за повсякденну внутрішню роботу уряду, з другого, – президент зберігає за собою як мінімум роль “оглядово-відповідального” за закордонні й оборонні справи і зазвичай наділений надзвичайними повноваженнями. З огляду на це, очевидно, що на відміну від президента в умовах парламентаризму президент в умовах напівпрезиденталізму точно є менш політично і виконавчо церемоніальним,

¹ Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 8.; Zaznaev O. *Understanding Semi-Presidentialism in Political Science: A Review of the Latest Debate* // *World Applied Sciences Journal*. 2014. Vol. 30. No. 2. P. 195–198.

² Schleiter P., Morgan-Jones E. *Citizens, Presidents and Assemblies: The Study of Semi-Presidentialism beyond Duverger and Linz* // *British Journal of Political Science*. 2009. Vol. 39. No. 4. P. 875.

³ Elgie R. *Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 206 p.; Schleiter P., Morgan-Jones E. *Who’s in Charge? Presidents, Assemblies, and the Political Control of Semipresidential Cabinets* // *Comparative Political Studies*. 2010. Vol. 43. No. 11. P. 1415–1441.

⁴ Hague R., Harrop M. *Comparative Government and Politics*. Palgrave Macmillan, 2010. 464 p.

однак є більш церемоніальним як глава держави за свого гомолога в умовах президенталізму¹. Наслідком цього є науково обґрунтована позиція (незалежно від підходу стосовно дефініювання систем державного правління), згідно з якою напівпрезиденталізм відрізняється, до прикладу, від парламентаризму тим, що, не беручи до уваги формальні і фактичні повноваження глав держав, характеризується можливістю президентів впливати на переговори про формування урядів, обов'язково колективно відповідальних перед парламентами, та їхню поведінку. Інакше кажучи, напівпрезиденталізм детермінується можливістю глави держави впливати на особливості формування та функціонування виконавчої влади, у чому виявляється її дуалізм/дуальність².

Особливої/окремої уваги також потребують формальні/інституційні диспозиційні означення та атрибутизації напівпрезидентської системи державного правління, які сконструйовані на підставі теорії агентських відносин такими науковцями, як О. Аморім Нето та К. Стром³, П. Шлейтер та Е. Морган-Джонс⁴, Д. Самюельс та М. Шугарт⁵ та ін. Згідно з ними, напівпрезиденталізм розуміють як конструкцію міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”, у якій президент не є “агентом” легіслатури, оскільки обирається безпосередньо виборцями. Як наслідок, якщо президент може вибирати, усувати чи зберігати на своїх посадах членів уряду, то він є центральним/головним актором у процесі переговорів з приводу формування уряду⁶. Отже, президент і легіслатура (ураховуючи всі перелічені вище визначення напівпрезиденталізму) є “агентами” виборців і

¹ Baha H. Is the National Unity Government (NUG) a semi-Presidential System?. Leuphana: Universitat Luneburg, 15.07.2015. P. 10.

² Duverger M. A New Political System Model: Semi-Presidential Government // *European Journal of Political Research*. 1980. Vol. 8. No. 2. P. 165–187.; Sartori G. *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. London: Macmillan, 1997. 217 p.; Elgie R. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations // *Political Studies Review*. 2004. Vol. 2. No. 3. P. 314–330.; Shugart M. Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns // *French Politics*. 2005. Vol. 3. No 3. P. 323–351.; Amorim Neto O., Strøm K. Breaking the Parliamentary Chain of Delegation: Presidents and Non-partisan Cabinet Members in European Democracies // *British Journal of Political Science*. 2006. Vol. 36. No. 4. P. 619–643.; Schleiter P., Morgan-Jones E. Constitutional power and competing risks: Monarchs, presidents, prime ministers, and the termination of East and West European cabinets // *American Political Science Review*. 2009. Vol. 103. No. 3. P. 496–512.

³ Amorim Neto O., Strøm K. Breaking the Parliamentary Chain of Delegation: Presidents and Non-partisan Cabinet Members in European Democracies // *British Journal of Political Science*. 2006. Vol. 36. No. 4. P. 619–643.

⁴ Schleiter P., Morgan-Jones E. Citizens, Presidents and Assemblies: The Study of Semi-Presidentialism beyond Duverger and Linz // *British Journal of Political Science*. 2009. Vol. 39. No. 4. P. 871–992.; Schleiter P., Morgan-Jones E. Party Government in Europe? Parliamentary and Semipresidential Democracies Compared // *European Journal of Political Research*. 2009. Vol. 48. No. 5. P. 665–693.

⁵ Samuels D., Shugart M. *Presidents, Parties, and Prime Ministers: How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 276 p.

⁶ Magni-Berton R. Reassessing Duvergerian Semi-Presidentialism: An Electoral Perspective // *Comparative European Politics*. 2013. Vol. 11. No. 2. P. 224.

ведуть переговори з приводу контролю уряду, а уряд, своєю чергою, є “агентом” одночасно (формально і фактично) президента й легіслатури. Тому напівпрезидентська система правління зовсім по-іншому операціоналізується, аніж президентська та парламентська системи правління. Хоча б тому, що уряд за напівпрезиденталізму завжди (формально і/чи фактично) є під контролем/керівництвом двох цілком самостійних “принципалів”, а тому окреслюється специфічною поведінкою та складом (композицією)¹.

Проте і оновлений/мінімізований підхід наділено деякими дефінітивними, теоретико-методологічними і системними труднощами. По-перше, підхід не виключає умовності за визначення як напівпрезидентських систем правління з інститутом всенародно обраного, але колегіального глави держави². Крім того, підхід доволі відносний у зрізі критерію обрання глави держави/президента на фіксований термін: річ у тім, що не до кінця консолідовано наукову позицію в сенсі, чи вважати нефіксованими повноваження всенародно обраних президентів, які можуть бути усунуті з посад внаслідок референдумів. Тлумачення – у факті, що в системах, де передбачено референдуми про дострокове припинення повноважень президентів, для їхнього проведення обов’язково потрібна згода кваліфікованої більшості від номінального складу легіслатур, а глави держав, своєю чергою, не відповідальні, як прем’єр-міністри, перед легіслатурами. Тому статус президентів у таких кейсах напівпрезиденталізму подібний до ситуацій в інших напівпрезидентських країнах, оскільки глави держав фактично діють фіксований термін. По-друге, не повністю фіналізованою є і така ознака напівпрезиденталізму, як колективна відповідальність прем’єр-міністра та урядового кабінету перед легіслатурою. Річ у тім, що, згідно з оновленим визначенням, окреслена ознака є винятково критично-обов’язковою для напівпрезидентської системи державного правління. Ще більше проблем генерується апелюванням до такого критерію напівпрезиденталізму, як довіра парламенту до прем’єр-міністра, оскільки не у всіх напівпрезидентських системах правління прем’єр-міністр повинен отримати парламентський вотум довіри/інвестиції, щоб почати виконувати свої обов’язки (бути призначеним на посаду), хоча, з іншого боку, у всіх напівпрезидентських країнах прем’єр-міністр повинен володіти довірою парламенту (вираженою у відсутності вотуму недовіри урядовому кабінету), щоб продовжувати виконувати свої обов’язки. Відповідно, накладаючи на оновлене визначення напівпрезиденталізму теоретико-

¹ Schleiter P., Morgan-Jones E. Party Government in Europe? Parliamentary and Semipresidential Democracies Compared // *European Journal of Political Research*. 2009. Vol. 48. No. 5. P. 665–693.; Samuels D., Shugart M. *Presidents, Parties, and Prime Ministers: How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 276 p.

² Це, приміром, властиво для Боснії і Герцеговини, де всенародно та безпосередньо обирають трьох президентів. За процедурою виборів головний/перший президент обирається більшістю, потім парламент вирішує ротацію двох інших президентів. Ми трактуємо цей незвичний інституційний кейс прикладом напівпрезиденталізму, адже система державного правління Боснії і Герцеговини не значною мірою девіює від визначення напівпрезиденталізму у кейсі з одноособовим всенародно та безпосередньо виборним президентом.

методологічну дистинкцію ні президентських, ні парламентських систем правління М. Шугарта та Дж. Кері¹ (про яку йшлося вище) на прем'єр-президентські та президентсько-парламентські, очевидно, що прем'єр-міністр й урядовий кабінет в умовах напівпрезиденталізму можуть формально бути колективно-відповідальними або тільки перед легіслатурою (в ситуації прем'єр-президенталізму, змістовною й етимологічною аналогією якого в українській науці звично вважають парламент-президенталізм), або і перед легіслатурою, і перед главою держави (у ситуації президент-парламентаризму).

Однак навіть це не долає такої особливості і водночас недоліку дефініювання напівпрезиденталізму Р. Елгі та його послідовниками, як “включення” у категорію напівпрезидентської системи державного правління широкого/варіативного спектра різних систем влади². Річ у тім, що напівпрезиденталізм значно більш внутрішньо некогерентний, принаймні порівняно з нібито більш “чистими” президенталізмом та парламентаризмом. Навіть попри те, що, згідно з позицією Р. Елгі³, як зазначено вище, президенталізм і парламентаризм прийняті більшістю компаративістів як основоположні, хоча насправді й маскують у собі “значну внутрішню варіативність”. Причина такої некогерентності в тім, що одна чи кілька дефінітивних особливостей, які вирізняють категорію “напівпрезиденталізм”, не обов'язково мають значення, бо вони не обов'язково “проорокують” і зумовлюють інші інституційні особливості напівпрезиденталізму⁴, а тому напівпрезиденталізм суттєво внутрішньо варіативний в усіх інших аспектах, у тім числі і в тих, які стосуються конституційних рамок та політичної практики⁵, внаслідок чого має бути таксономований і структуризований як тип системи правління⁶. Крім того, така проблема інституційної/міжінституційної неузгодженості або узгодженості в рамках концепту напівпрезиденталізму насправді навпаки більше методологічно значима, оскільки підлягає емпіричній верифікації та допомагає виявити внутрішні різновиди досліджуваної системи державного правління⁷, а також аргументувати, що напівпрезиденталізм є “дискретною сім'єю” міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”⁸.

¹ Shugart M., Carey J. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge University Press, 1992. 316 p.

² Siaroff A. Comparative presidencies: the inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction // *European Journal of Political Research*. 2003. Vol. 42. No. 3. P. 287–312.

³ Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 9–10.

⁴ Cheibub J. A., Chernykh S. Are semi-presidential constitutions bad for democratic performance? // *Constitutional Political Economy*. 2009. Vol. 20. No. 3–4. P. 202–229.; Tavits M. *Presidents with Prime Ministers: Do Direct Elections Matter?*. Oxford: Oxford University Press, 2009. 273 p.

⁵ Simovic D. The Definition of Semi-Presidential Regime Reformulated // VII World Congress of the International Association of Constitutional Law. Athens. June 11–15, 2007.

⁶ Elgie R. A Fresh Look at Semi-Presidentialism: Variations on a Theme // *Journal of Democracy*. 2005. Vol. 16. No. 3. P. 102–109.

⁷ Cheibub J. A., Elkins Z., Ginsburg T. Beyond Presidentialism and Parliamentarism // *British Journal of Political Science*. 2014. Vol. 44. No. 3. P. 515–544.

⁸ Elgie R. *Semi-Presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 7.

Водночас і що найбільш критично, як аргументує Д. Сімовіц¹, оновлений та мінімізований концепт напівпрезиденталізму Р. Елгі і його послідовників доволі значною мірою є вразливим та надлишковим/”розтягнутим”. Як зауважує вчений, замість того, щоб пояснювати та деталізувати визначення напівпрезиденталізму М. Дюверже, Р. Елгі і його послідовники пішли простішим теоретико-методологічним шляхом та значно спростили концепт, намагаючись його об’єктивувати, внаслідок усунення такого його критерію, як посилання на президентські повноваження. Отже, з визначення напівпрезиденталізму було усунуто як “ненадійний” критерій, що, за ідеєю М. Дюверже, мав відігравати роль його диференціатора від парламентаризму. Водночас фактично було регламентовано, що для того, щоб конституційний парламентаризм став конституційним напівпрезиденталізмом, повинна змінитись природа обрання глави держави з всенародної (у легіслатурі) на всенародну. Однак це не відповідає кореляції системи міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”, зокрема перерозподілу виконавчої влади формально (конституційно) і фактично (на практиці). Відповідно, спосіб обрання глави держави не може бути єдиним критерієм розрізнення парламентської та напівпрезидентської систем державного правління. Як наслідок, дотримання висновку, що концепт напівпрезиденталізму Р. Елгі та його послідовників є абсолютно об’єктивним, точним і чітким, однак детермінуючі його атрибути та критерії не є єдиними перевагами і вичерпними індикаторами, які потрібно брати до уваги. Відповідно, недоліками наведеного підходу є те, що: визначення напівпрезиденталізму є неповним, оскільки не включає усі суттєві характеристики цієї системи державного правління (хоча й включає такі у випадку президенталізму і парламентаризму); визначення є надто широким, адже охоплює конституційні системи, які ніколи не були напівпрезидентськими на практиці; визначення спрямоване на спрощення реальності з метою створення послідовної, хоча й спекулятивної теоретичної структури². З іншого боку, сам Р. Елгі зазначає, що його визначення напівпрезиденталізму є тільки формальним, оскільки воно сконструйоване на підставі врахування конституційної сторони систем правління.

Підсумовуючи, очевидно, що загалом посткласичні/сучасні чи “постдювержівські” визначення напівпрезиденталізму, будучи відносно розрізненими, традиційно своїм знаменником мають такі головні інституційно-процесуальні атрибути та ознаки, як всенародне обрання президента, який ділить (тією чи іншою мірою, не обов’язково порівню) повноваження у сфері подвійної/дуальної виконавчої влади з прем’єр-міністром і урядовим кабінетом, які, своєю чергою, завжди обов’язково колективно підзвітні/відповідальні перед легіслатурою³ (провідною або ж її

¹ Simovic D. The Definition of Semi-Presidential Regime Reformulated // VII World Congress of the International Association of Constitutional Law. Athens. June 11–15, 2007.

² Simovic D. The Definition of Semi-Presidential Regime Reformulated // VII World Congress of the International Association of Constitutional Law. Athens. June 11–15, 2007.

³ Напівпрезидентський режим: можливості конституційної демократизації / Укл. С. Балан, С. Конончук. Київ, 2012. С. 10.

двома палатами). Узагальнено теоретико-методологічний аналіз дає можливість зрозуміти, й про це зауважує М. Кармазіна, що попри існування значного масиву наукової літератури, присвяченого вивченню напівпрезиденталізму, у середовищі вчених й до сьогодні не існує уніфікованого погляду на сутність напівпрезидентської системи правління й, відповідно, немає чіткого та системного розмежування різних держав із напівпрезидентською, президентською і парламентською системами державного правління, який був би надійним у формальному конституційно-інституційному та фактичному політично-поведінковому зрізі¹. Це зумовлено тим, що дослідники так і не стали єдиними у своїх позиціях з приводу того, що потрібно брати до уваги у визначенні систем державного правління та конструкцій міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”: положення, які закладено в основні закони стосовно облаштування структур влади, реальні механізми і реальні повноваження головних інститутів державної влади, чи і перше, і друге одночасно. Крім того, науковці виділяють та визначають відмінні атрибутивні характеристики напівпрезиденталізму й інших систем правління, а тому й змішують класифікаційні та концептуальні підходи. Натомість єдине, що цілком очевидне й незаперечне – це той факт, що напівпрезиденталізм є такою системою правління, яка не лише не є президенталізмом (президентською) чи парламентаризмом (парламентською), а й не може бути класифікована на підставі жодної з них². Річ у тому, що головна особливість напівпрезиденталізму – це наявність/реалістичність дуалізму/двоїстості/подвійності виконавчої влади³, коли один його полюс нагадує виконавчу владу в президентській системі державного правління, а натомість інший – у парламентській системі державного правління. Однак навіть попри це відмінні і некогерентні ієрархічні та транзакційні відносини між президентами, урядовими кабінетами та легіслатурами результатуються у формуванні абсолютно відокремленої (а не змішаної) системи правління, яка не є ані парламентською, ані президентською навіть попри всі їхні подібності.

Водночас очевидно, що існуючі визначення такої системи державного правління поділяються на широкі класичні/”дювержівські”, які орієнтуються на фактично-поведінковому патерні міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”, і вузькі посткласичні/сучасні/”постдювержівські”, які орієнтуються на формально-інституційному патерні міжінституційних відносин. Інакше кажучи, визначення напівпрезиденталізму бувають максималістськими/суттєвими, які звикло є побудованими на класичних/”дювержівських” парадигмах (тобто політико-правовими і поведінковими) й апелюють до розуміння міжінституційних виконавчо-законодавчих відносин, заснованих на реальній практиці і політичному

¹ Кармазіна М. Президентство: український варіант. К: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. 2007. 365 с.

² Vulic M. The Role of Presidents in Croatia and Serbia, 1990–2015. Budapest, 2015. 66 p.

³ Shugart M. Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns // French Politics. 2005. Vol. 3. No 3. P. 324.

процесі¹, та мінімалістськими/формальними, які звикло є побудованими на посткласичних/сучасних чи “постдювержівських” парадигмах (тобто інституційними та конституційно-правовими) і апелюють до розуміння міжінституційних виконавчо-законодавчих відносин, заснованих на основі політичних інститутів². Причому перші визначення (згідно з класичним підходом) можуть бути лише політико (поведінково) орієнтованими, тобто можуть ґрунтуватись лише на реальних чи фактичних повноваженнях акторів у рамках міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент”, а можуть бути й конституційно (інституційно), й політико (чи поведінково) орієнтованими, тобто ґрунтуватись на формальній (конституційній) і фактичній (політичній) природі повноважень політичних акторів та самої системи державного правління, тобто сумарно детермінуватись аналітичною суб’єктивованістю. Натомість другі визначення (згідно з посткласичним/сучасним підходом) можуть бути винятково формально (інституційно) орієнтованими, адже найперше ґрунтуються на формальній (конституційній) природі повноважень політичних акторів, а їх фактичне або політичне/поведінкове позиціонування оцінюють як допоміжне/суплементарне або уточнювальне, а не дефінітивне, через що вони сумарно є менш суб’єктивованими і більш об’єктивованими та диспозиційними. Відповідно, класичні (“дювержівське” і похідні від нього, або ж коректуючі його) визначення напівпрезиденталізму є менш компаративно надійними, ніж посткласичні/сучасні (“постдювержівські”) визначення напівпрезиденталізму. З огляду на це, саме другі/сучасні (конституційно/інституційно чи формально орієнтовані) визначення напівпрезиденталізму забезпечують основу для більш надійної систематизації і типологізації систем державного правління, зокрема крізь призму дистинкції напівпрезиденталізму та його типів від президенталізму та парламентаризму³. Хоча це звісно аж ніяк не означає, що класичні та похідні від них визначення напівпрезиденталізму є нерелевантними, оскільки й вони забезпечують доволі значну теоретико-методологічну й емпіричну верифікацію цього типу систем правління, зокрема їхніх фактично-поведінкових (чи політико-правових) різновидів⁴.

¹ Shimizu M. Comparative Executive-Legislative Relations under Authoritarianism: Focusing on the Choices and Practices of Semi-Presidentialism // *AGLOS*. 2016. Vol. 7. P. 1–49.

² Kasapovic M. Komparativna istrazivanja semi-predsjednickih sustava u Srednjoj i Istocnoj Europi: problemi koncepcijske rastezljivosti, selekcijske pristranosti, tipologiziranja i denominiranja // *Anali Hrvatskog politoloskog drustva* 2006. 2007. Vol. 3. P. 27–54.; Brunclik M., Kubat M. Contradictory Approaches: Discussing Semi-Presidentialism in Central Europe // *Annals of the University of Bucharest: Political Science Series*. 2016. Vol. 18. No. 1. P. 67–79.

³ Elgie R. Three waves of semi-presidential studies // *Democratization*. 2016. Vol. 23. No. 1. P. 49–70.

⁴ Zaznaev O. Understanding Semi-Presidentialism in Political Science: A Review of the Latest Debate // *World Applied Sciences Journal*. 2014. Vol. 30. No. 2. P. 204.; Sartori G. *Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. London: Macmillan, 1997. P. 126.; Cheibub J. A. *Reforming presidential and semi-presidential democracies* // *Making presidentialism Work*. Mexico, 2009. P. 20.

Це вдало простежуємо на прикладі теоретико-методологічних та емпіричних дослідницьких кейсів, які дихотомують та протиставляють або суміщають широкі класичні/”дювержівські” і вузькі посткласичні/сучасні/”постдювержівські” дефініції напівпрезиденталізму, – особливо в наукових школах, які лише нещодавно почали операціоналізувати концепт напівпрезиденталізму, а тому сьогодні характеризуються суттєвими регіональними (особливо регіонально-лінгвістичними) особливостями верифікації теоретико-методологічних підходів до визначення напівпрезиденталізму. Приміром, М. Брунцлік та М. Кубат¹ зауважують, що деякі країни Центрально-Східної Європи верифікуються (на підставі мінімалістського підходу) в англословянській політичній науці як напівпрезидентські системи², а в неанглословянській політичній науці (на підставі максималістського підходу) – контраверсійно як парламентські системи³ та як їхні відмінні (“прикметникові”) варіації (зокрема “парламентсько-

¹ Brunclik M., Kubat M. Contradictory Approaches: Discussing Semi-Presidentialism in Central Europe // *Annals of the University of Bucharest: Political Science Series*. 2016. Vol. 18. No. 1. P. 67–79.

² Metcalf L. K. Measuring Presidential Power // *Comparative Political Studies*. 2000. Vol. 33. No. 5. P. 660–685.; Millard F. Presidents and Democratization in Poland: The Roles of Lech Walesa and Aleksander Kwasniewski in building a new polity // *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2007. Vol. 16. No. 3. P. 39–62.; Siaroff A. Comparative presidencies: the inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction // *European Journal of Political Research*. 2003. Vol. 42. No. 3. P. 287–312.; Goetz K., Wollmann H. Governmentalizing Central Executives in Post-Communist Europe: a Four-Country Comparison // *Journal of European Public Policy*. 2001. Vol. 8. No. 6. P. 864–887.; Elgie R. Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance. Oxford: Oxford University Press, 2011. P. 24.; Schleiter P., Morgan-Jones E. Party Government in Europe? Parliamentary and Semipresidential Democracies Compared // *European Journal of Political Research*. 2009. Vol. 48. No. 5. P. 665–693.; McMenamin I. Semi-Presidentialism and Democratization in Poland // Elgie R., Moestrup S. *Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe*. Manchester: Manchester University Press, 2008. P. 122.; Protsyk O. Semi-Presidentialism under Post-Communism // Elgie R., Moestrup S., Wu Y.-S. *Semi-Presidentialism and Democracy*. London: Palgrave, 2011. P. 101.

³ Bures J., Charvat J., Just P., Stefek M. *Ceská demokracie po roce 1989. Institucionální základy českého politického systému*. Praha: Grada, 2012. S. 66.; Gerloch A., Hrebejk J., Zoubek V. *Ústavní systém České republiky*. Praha: Prospektrum, 2002. S. 191.; Gerloch A., Hrebejk J., Zoubek V. *Ústavní systém České republiky*. Plzeň: Ales Cenek, 2013. S. 168.; Filip J. *Ústavní právo České republiky. 1: Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 372 s.; Hlousek V. Heads of State in Parliamentary Democracies: The Temptation to Accrue Personal Power // Hlousek V. *Presidents above Parties? Presidents in Central and Eastern Europe. Their Formal Competencies and Informal Power*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. P. 19–30.; Horváth P. Prezident v politickom systéme Slovenskej republiky // *Slovenská politologická revue*. 2005. Vol. 5. No. 3. P. 1–31.; Klima K. Vykonná moc v parlamentním systéme CR (aneb nakolik je forma vlády v CR jeste parlamentní?) // Hlousek V., Simicek V. *Vykonná moc v ústavním systéme České republiky*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy university, 2004. S. 44.; Kopecek L., Belko M., Havlík V., Sedlár J. *Od Meziara k Dzurindovi. Slovenská politika apolitický system v prvním desetiletí samostatnosti*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy university, 2003. 177 s.; Kühn Z., Kysela J. *Presidential Elements in Government: The Czech Republic* // *European Constitutional Law Review*. 2007. Vol. 3. No. 1. P. 91–131.; Kysela J. *Ustavni principy, ustavni konvence a ustavni inženýrství* // Klima K., Jirasek J. *Pocta Jánu Gronskemu*. Plzeň: Ales Cenek, 2008. S. 235.; Spac P. *Slovakia: In Search of Limits* // Hlousek V. *Presidents above Parties? Presidents in Central and Eastern Europe: Their Formal Competencies and Informal Power*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. P. 126.; Vodicka K., Cabada L. *Politický system Ceske republiky: Historie a současnost*. Praha: Portal, 2003. P. 154.; Wintr J. *Principy ceskeho ustavního práva (s dodatkem principu práva evropskeho a mezinárodního)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. S. 51–52.

урядові”¹, “деформовані та дисфункціональні парламентські”², “парламентські з посиленням президентом”³ тощо) або взагалі як “непарламентські” системи та їхні відмінні варіації (зокрема “змішані”, “схильні до французької моделі”⁴, “усереднені між моделлю П’ятої Республіки у Франції та парламентсько-урядовою моделлю”⁵, “гібриди раціоналізованого парламентаризму і напівпрезиденталізму”⁶, “частково парламентські, а частково непарламентські системи”⁷, “тяжючі до парламентсько-президентської системи”⁸, “перехідні від парламентаризму до напівпрезиденталізму”⁹ тощо). Значно рідше англомовні дослідники іменують такі системи державного правління ненапівпрезидентськими¹⁰ та, відповідно, неангломовні дослідники – напівпрезидентськими¹¹.

¹ Antoszewski A. System polityczny RP. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012. S. 55.; Antoszewski A., Herbut R. Systemy polityczne współczesnej Europy. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012. S. 173.; Bankowicz M. Transformacje konstytucyjnych systemów władzy państwowej w Europie Środkowej. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010. S. 176.; Raciborski J. System rządów w Polsce: między semiprezydencjalizmem a systemem parlamentarno-gabinetowym // Wiatr J. Demokracja polska 1989–2003. Warszawa: Scholar, 2003. S. 89–97.; Wiatr J. Europa pokomunistyczna: przemiany państw i społeczeństw po 1989 roku. Warszawa: Scholar, 2006. S. 154.

² Kubät M. Co je a co neni poloprezidentsky rezim a proc je dobre to vedet nejen v souvislosti s ceskou politikou // Kubat M., Lebeda T. O komparativni politologii a soucasne ceske politice. Miroslavu Noväkovi k 60. Narozeninäm. Praha: Karolinum, 2014. S. 45–55.

³ Lisicka H. Ewolucja reżimu politycznego w Polsce po 1989 roku // Antoszewski A. Demokratyzacja w III Rzeczypospolitej. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2002. S. 48.

⁴ Kallas M. Historia ustroju Polski X–XX w. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. S. 531.

⁵ Graczyk R. Konstytucja dla Polski. Tradycje, doświadczenia, spory. Kraków, Warszawa: Znak, 1997. S. 90.

⁶ Antoszewski A. System polityczny RP. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012. S. 50.; Kubät M. Soucasnä ceskä politika. Co s neefektivnim rezimem?. Brno: Barrister & Principal, 2013. S. 34–54.; Kysela J. Parlament a Parlamentarismus // Syllova J. Parlament Ceske republiky. Praha: Linde, 2008. S. 32, 36.

⁷ Czajowski J. Organy naczelne Rzeczypospolitej w świetle Ustawy Konstytucyjnej z 17 października 1992. Kraków: Księgarnia Akademicka, 1993. S. 12–13.

⁸ Ciapala J. Prezydent w systemie ustrojowym Polski (1989–1997). Warszawa, 1999. S. 39.

⁹ Kopecek L., Mlejnek J. Different Confessions, Same Sins? Vaclav Havel and Vaclav Klaus as Czech Presidents // Hlousek V. Presidents above Parties? Presidents in Central and Eastern Europe. Their Formal Competencies and Informal Power. Brno, 2013. P. 75.

¹⁰ Derbyshire D., Derbyshire I. Political Systems of the World. New York: St. Martin’s Press, 1996. 684 p.; Baylis T. Presidents versus Prime Ministers: Shaping Executive Authority in Eastern Europe // World Politics. 1996. Vol. 48. No. 3. P. 297–323.; Köker P. Presidential Activism in Central and Eastern Europe (CEE): A Statistical Analysis of the Use of Presidential Vetoes in the CEE EU Member States, 1990–2010 // Paper prepared for presentation at the 63rd Political Studies Association Annual International Conference. Cardiff. March 25–27, 2013. 22 p.; Sedelius T., Ekman J. Dilemmas of Semi-Presidentialism in Central and Eastern Europe. Intra-Executive Conflict and Cabinet Instability // Paper for presentation at the XV NOPSa Conference. Tromsø. August 5–9, 2008.; Schleiter P., Morgan-Jones E. Party Government in Europe? Parliamentary and Semipresidential Democracies Compared // European Journal of Political Research. 2009. Vol. 48. No. 5. P. 673.

¹¹ Bankowicz M. Prezydentury. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013. 169 s.; Jasiewicz K. Poland: Walesa’s Legacy to the Presidency // Taras R. Postcommunist Presidents. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. P. 147.; Kysela J. Prima volba prezidenta pootevrela dvere poloprezidentskemu systemu // Ceskä pozice, 2013. URL: [http://ceskapozice.lidovky.cz/prima-volba-pootevrela-dvere-poloprezidentskemu-systemu-pnp-/tema.aspx?c=A130212_232629_pozice_95770\(01.12.2017\)](http://ceskapozice.lidovky.cz/prima-volba-pootevrela-dvere-poloprezidentskemu-systemu-pnp-/tema.aspx?c=A130212_232629_pozice_95770(01.12.2017)).

Як засвідчує досвід і історіографія вивчення проблематики напівпрезиденталізму, така відмінність зумовлена передусім дистинкцією теоретичного розуміння концепту та застосуванням різних методологічних підходів до його трактування. Це означає і підтверджує вище наведений висновок, що в політичній науці й досі превалює значне розмежування в розумінні напівпрезидентської систем державного правління. У країнах, де політична наука інституціоналізована (за винятком Франції) превалює мінімалістський/формальний/конституційний (посткласичний/"постдювержівський") підхід до дефініювання напівпрезиденталізму (який часто асоціюється передусім з англомовними дослідженнями). Натомість у країнах, де політична наука лише нещодавно зародилась та перебуває на шляху свого становлення, традиційно помітне превалювання максималістського/суттєвого (класичного/"дювержівського") підходу до дефініювання напівпрезиденталізму або його суміщення з мінімалістським підходом (разом частіше асоціюється з неангломовними дослідженнями). Відповідно, у першому випадку систему державного правління традиційно визначають як комбінацію конституційних і/чи політичних чинників у системі міжінституційних відносин у трикутнику "глава держави–уряд–парламент", а в другому випадку – звикло як комбінацію переважно політичних і поведінкових чинників, які передусім визначають силу повноважень президентів¹. Це відповідає теоретико-методологічному висновку, а також аналітичній позиції Р. Елгі², згідно з якими усі визначення напівпрезиденталізму поділяють на три групи, кожна з яких приводить до виділення різних наборів країн, що вдається класифікувати як напівпрезидентські: а) визначення, що розглядають лише фактичні повноваження політичних акторів, або, інакше кажучи, реляційні властивості типів систем державного правління; б) визначення, що комбінують формальні конституційні механізми систем державного правління з реальними повноваженнями політичних акторів, або, інакше кажучи, диспозиційні та реляційні властивості міжінституційних відносин; в) визначення, що окреслюються тільки диспозиційними властивостями систем державного правління. Причому цілком зрозуміло, що з погляду порівняльного аналізу перевагою є використання саме диспозиційних визначень напівпрезиденталізму із їхнім одночасним класифікаційним доповненням за допомогою реляційних підходів. Так можливим, будучи впевненим у тому, що вибір випадків не є методологічно проблематичним, є дослідження впливів/наслідків напівпрезиденталізму.

Більше того, врахування та накладання інституційного (міжінституційного) і політичного (поведінкового) компонентів дефініювання напівпрезиденталізму є

¹ Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London, 1997. P. 131–135.; Pasquino G. Nomination: Semi-presidentialism: A Political Model at Work // European Journal of Political Research. 1997. Vol. 31. No.1. P. 129.; Shugart M. Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns // French Politics. 2005. Vol. 3. No 3. P. 323–351.

² Elgie R. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations // Political Studies Review. 2004. Vol. 2. No. 3. P. 314–330.; Elgie R. The classification of democratic regime types: conceptual ambiguity and contestable assumptions // European Journal of Political Research. 1998. Vol. 33. No. 3. P. 224–225.

доволі важливим і навіть перспективним. Річ у тому, як зазначено вище та як аргументує М. Шугарт¹, що інституційний підхід до дефініювання напівпрезиденталізму визначає патерни влади уряду та легіслатури і способи їхнього конституційного взаємозв'язку між собою. Натомість поведінковий підхід фокусується на таких неконституційних (фактично-політичних) чинниках, як партійна система і динаміка лідерства. Відповідно, навіть попри суттєву відмінність інституційних параметрів систем правління у різних країнах їхня фактична операціоналізація/верифікація може приводити до дуже схожих і навіть ідентичних випадків або й навпаки. Крім того, важливу роль відіграє “історична мотивація” генерування тих або інших політичних інститутів та їхнього владного дизайну в конкретних аналітичних кейсах. Помітне значення, особливо в останнє десятиліття, має також теоретико-практичне розуміння систем правління, засноване на врахуванні не лише формальних/конституційно-правових ознак, а й неформальних практик, які характеризують міжінституційні відносини в трикутнику “глава держави–уряд–парламент”, тобто крізь призму розуміння, що: система державного правління є не лише формально-правовою інстанцією, а й реальним інституційним дизайном (міжінституційні відносини можуть бути варіативними як у конституції/теорії, так і в політиці/на практиці). Суміщення такого розуміння в рамках наведеного вище висновку з приводу розрізнення концептів напівпрезиденталізму дає змогу аргументувати, що класичне/“дювержівське” визначення досліджуваної системи державного правління більше тяжіє до практики, а посткласичне/сучасне (“постдювержівське”) – до норм права. Відповідно, керуючись сутністю систем державного правління, їх доцільно синтезувати та взаємодоповнювати. Таким способом можна отримати нове визначення напівпрезиденталізму і помістити його у двоїсту структуру феномену системи державного правління – конституційно-правову (чи формальну) і політично-поведінкову (чи фактичну).

Накладання концептуально дистинктивних визначень генерує змогу виробити (поряд із президенталізмом і парламентаризмом) дефініцію напівпрезиденталізму як системи державного правління, у якій обов'язково повинні виконуватись три дистинктивні атрибути/характеристики: 1) наявність інституту/посади президента (обов'язково як глави держави, хоча можливо як глави держави, так і як глави виконавчої влади), який отримує владу на фіксований термін на підставі прямих чи безпосередніх або непрямих чи опосередкованих всенародних (не в легіслатурі) виборів і не є відповідальним перед легіслатурою; 2) наявність інститутів/посад прем'єр-міністра (не обов'язково як глави виконавчої влади, але обов'язково як глави уряду) та урядового кабінету, які не отримують владу на фіксований термін на підставі прямих/безпосередніх або непрямих/опосередкованих всенародних (не в легіслатурі) виборів, однак є обов'язково колективно відповідальними (на підставі вотумів довіри і/чи недовіри) хоча б перед легіслатурою (але можуть

¹ Shugart M. Semi-presidential systems: Dual executive and mixed authority patterns // French Politics. 2005. Vol. 3. No 3. P. 323–351.

бути колективно відповідальними перед легіслатурою та перед президентом); 3) суміщення/дуалізація виконавчої влади, з одного боку, президентом (обов'язково як главою держави), з іншого, – прем'єр-міністром (обов'язково як главою уряду) та урядовим кабінетом¹.

Причому всі атрибути напівпрезиденталізму у такому розрізі є диспозиційними й об'єктивованими. Особливо це стосується першого і другого атрибутів наведеного визначення напівпрезиденталізму, однак й вони, на підставі верифікації деяких кейсів, генерують теоретико-методологічні сумніви і непорозуміння, які доцільно вирішувати перед категоризацією атрибутів, типологізацією і виокремленням реальних прикладів напівпрезидентської системи правління. По-перше, деколи (зрідка) спірним, оскільки на перший погляд суб'єктивованим внаслідок незначної поширеності, є питання про позиціонування як напівпрезидентських кейсів систем державного правління, у яких президент формально є і главою держави, і главою виконавчої влади, незважаючи на те, що конституція передбачає посаду прем'єр-міністра як глави урядового кабінету. Як зауважує Р. Елгі², такі кейси є потенційно проблематичними, бо якщо президент є главою виконавчої влади, а уряд, очолюваний прем'єр-міністром, як вищий орган виконавчої влади обов'язково колективно відповідальний перед легіслатурою, то, за інших однакових умов, президент, здавалося б, мав би теж бути відповідальним перед легіслатурою. А це, очевидно, порушувало б дефінітивну вимогу про фіксований термін повноважень президента й означало б, що країна не повинна бути прокласифікована як напівпрезидентська. Тим не менше, згідно з запропонованим визначенням такі кейси все ж підпадають під категорію “напівпрезиденталізм” настільки довго й у тому випадку, коли конституціоналізовано конкретні положення/застереження, згідно з якими президент виконує повноваження впродовж фіксованого терміну і/чи сама ідея “виживання” уряду не має жодного стосунку до “виживання” президента.

По-друге, дефінітивно не завжди зрозуміло, наскільки “сильним” повинен бути атрибут обов'язкової колективної відповідальності інститутів/посад прем'єр-міністра та урядового кабінету перед легіслатурою. Це зумовлено тим фактом, що у деяких системах державного правління, які “візуально”/дефінітивно тяжіють саме до напівпрезиденталізму, прем'єр-міністр і урядовий кабінет насправді/”реально” не є загалом обов'язково колективно відповідальним перед легіслатурою. В окресленому контексті йдеться про такий атрибут деяких інституційних кейсів

¹ Такий висновок значною мірою зроблено на підставі синтезу існуючих наукових доробків Р. Елгі та Дж. Сарторі. Див.: Elgie R. The Politics of Semi-Presidentialism // Elgie R. Semi-Presidentialism in Europe. Oxford: Oxford University Press, 1999. P. 13.; Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London: Macmillan, 1997. P. 131.

² Elgie R. What is Semi-presidentialism and Where is it Found // Elgie R., Moestrup S. Semi-presidentialism Outside Europe: A Comparative Study. London: Routledge, 2007. P. 1–13.; Elgie R. Semi-Presidentialism: An Increasingly Common Constitutional Choice // Elgie R., Moestrup S., Wu Y.-S. Semi-Presidentialism and Democracy. London: Palgrave, 2011. P. 1–20.

систем правління, як обов'язкова необхідність підтвердження парламентського вотуму недовіри уряду чи прем'єр-міністру главою держави або іншим політичним інститутом. Доволі часто це трапляється тоді, коли парламент є “маріонеткою” президента й у дійсності не може суперечити йому у сфері виконавчої влади. Більше того, інколи необхідність підтвердження парламентського вотуму недовіри передбачено навіть конституційно. Йдеться, до прикладу, про кейси систем державного правління, у яких конституції є ідіосинкратичними документами¹. Натомість теоретично та семантично зрозуміло, що для напівпрезиденталізму має бути притаманна унілатеральна/унідиректоральна природа та вимога відставки уряду за наслідками вдалого парламентського вотуму недовіри (уряду або прем'єр-міністру). Або ж, інакше кажучи, має бути притаманний інструмент незалежного парламентського вотуму недовіри, а не парламентського осуду діяльності уряду чи парламентської рекомендації президентові відправити уряд у відставку. Однак цього не передбачено дефінітивно, оскільки значною мірою у такому (на підставі врахування додаткових атрибутів) визначенні містився би елемент суб'єктивності. Ураховуючи це, той чинник, що в дослідженні показано підхід до визначення напівпрезиденталізму, побудований тільки на генералізованих/базових атрибутах систем державного правління, а також той момент, що в запропонованій дефініції напівпрезиденталізму немає посилання на фактичні повноваження політичних акторів, аргументовано, що кейси з обов'язковою необхідністю підтвердження парламентського вотуму недовіри уряду чи прем'єр-міністру главою держави тяжіють до напівпрезиденталізму, якщо таку природу парламентського вотуму недовіри уряду чи прем'єр-міністру конституціоналізовано. Дескриптором такого висновку є розуміння декількох особливостей аналізованих дистинктивних кейсів напівпрезиденталізму: по-перше, у них легіслатура спроможна детермінувати колективне (не тільки індивідуальне) “виживання” урядового кабінету; по-друге, у них несхвалення президентом парламентського вотуму недовіри уряду чи прем'єр-міністру теоретично/конституційно та фактично/політично може бути причиною міжінституційної кризи в системі державного правління. А сумарно це означає, що незалежно від природи та процесуальної логіки парламентського вотуму недовіри уряду і/чи прем'єр-міністру напівпрезидентською є та система державного правління, в якій є “безперервна” обов'язкова колективна відповідальність уряду та прем'єр-міністра перед легіслатурою, чи, інакше кажучи, в якій легіслатура володіє ініціативою ставити питання про колективну відповідальність уряду. Натомість усі інші/додаткові уточнення та атрибути є тільки допоміжними правилами класифікації систем правління, які доцільно застосовувати винятково у типологізації напівпрезиденталізму.

¹ Elgie R. What is Semi-presidentialism and Where is it Found // Elgie R., Moestrup S. Semi-presidentialism Outside Europe: A Comparative Study. London: Routledge, 2007. P. 1–13.; Elgie R. Semi-Presidentialism: An Increasingly Common Constitutional Choice // Elgie R., Moestrup S., Wu Y.-S. Semi-Presidentialism and Democracy. London: Palgrave, 2011. P. 1–20.

Не є винятком диспозиційності й ознака суміщення/дуалізації виконавчої влади, бо вона, “концептуально натягуючи” підхід до визначення напівпрезиденталізму Дж. Сарторі¹, виявляється у: суміщенні виконавчої влади президентом і прем’єр-міністром (залежно не від сили, а від простого факту наявності виконавчих повноважень у кожного з них), відповідно, й у генеруванні ситуацій різного балансу і зміщення превалентності/поширення влади у рамках виконавчих структур за строгої умови, що “потенціал автономії” кожної одиниці виконавчої влади насправді “співіснує”; незалежності президента від легіслатури; незалежності (або частковій залежності) прем’єр-міністра і його урядового кабінету від президента, а натомість їх обов’язковій залежності від легіслатури. З огляду на це, цілком зрозуміло, що в рамках синтетичної (внаслідок “накладання” посткласичного визначення на класичне) дефініції напівпрезиденталізму досліджувана система державного правління операціоналізується на основі поділу влади, адже в умовах напівпрезиденталізму президент обов’язково повинен “ділитися” своєю владою з прем’єр-міністром і навпаки, а прем’єр-міністр змушений бути наділений достатньою підтримкою у легіслатурі, в чому також виявляється дуалізм/двоїстість виконавчої влади². А це означає, що незалежно від сили головних політичних/владних інститутів (глави держави, уряду і легіслатури), тобто від їхньої ймовірної суб’єктивізації, будь-яка напівпрезидентська система правління повинна бути імплементована у формі діархії/двовладдя президента (обов’язково як глави держави) та прем’єр-міністра (обов’язково як глави уряду). Навіть незалежно від того, чи така діархія за природою своїх міжінституційних відносин у трикутнику “глава держави–уряд–парламент” є конфронтаційною або консенсусною, тобто, чи вона ускладнює або спрощує відносини в рамках дуалізму/двоїстості виконавчої влади (причому, як зауважує Дж. Паскуїно³, конфронтаційна чи змагальна діархія властива для напівпрезиденталізму непостійно, а лише у виняткових випадках і тимчасово, тобто, коли партії президента та прем’єр-міністра водночас не входять до парламентської більшості чи більшості у легіслатурі). Це означає, що рівень дуалізму/діархії виконавчої влади у напівпрезидентській системі правління не є сталим, а залежить від розстановки політичних сил. Окрім того, це означає, що одним кейсом є відсутність дуалізму/діархії виконавчої влади (як в умовах президенталізму чи парламентаризму), іншим кейсом – її поточна відсутність/нереалізованість,

¹ Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London, 1994. 219 p.; Sartori G. Comparative Constitutional Engineering. An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes. London, 1997. 217 p.

² Литвин В. До оцінювання класичних і посткласичних та формулювання оновленого і синтетичного визначень напівпрезиденталізму // Вісник Дніпропетровського університету: Філософія, соціологія, політологія. 2016. № 3. С. 30–46.; Литвин В. Критика классического и постклассического определения полупрезидентализма и ее роль в построении синтетического концепта полупрезидентской системы правления: теоретико-методологический анализ и верификация на примере стран Центрально-Восточной Европы // Studia Politologiczne. 2017. № 44. С. 28–52.

³ Pasquino G. Nomination: Semi-presidentialism: A Political Model at Work // European Journal of Political Research. 1997. Vol. 31. No.1. P. 128–146.

але гіпотетична можливість виявиться (як в умовах напівпрезиденталізму). Сумарно це, зі слів А. Сіароффа¹, регламентує, що для напівпрезиденталізму в принципі властивий потенціал дуалізму/діархії виконавчої влади чи хоча б можливість піддати прем'єр-міністра обструкції зі сторони президента та легіслатури, внаслідок чого дуалізм виконавчої влади є невід'ємним атрибутом напівпрезиденталізму у формі "можливості" конкуренції між президентом й урядом. Інакше кажучи, це означає, що вплив президента та прем'єр-міністра на особливості функціонування політичної системи в умовах напівпрезиденталізму є автономним і не може бути "нейтралізований"². Відповідно, означений атрибут напівпрезиденталізму не є суб'єктивним, оскільки визначається не рівнем дуалізму/діархії виконавчої влади, а самим її фактом (чи навіть можливістю). Натомість детермінантною в окресленому випадку є гіпотетична і практична змога "зміцнення авторитету" того політичного/владного інституту у конструкції виконавчого дуалізму, який користується підтримкою більшості в легіслатурі³. Своєю чергою, перевірка дуалізму виконавчої влади постає інструментом зіставлення конституційної та політичної природи системи державного правління. За цим критерієм можна перевірити, чи конституційно напівпрезидентська система державного правління є політично напівпрезидентською системою правління.

Запропоноване визначення напівпрезиденталізму за своєю природою здебільшого є мінімалістським чи формальним, адже побудоване переважно на посткласичній/сучасній або "постдювержівській" парадигмі детермінування досліджуваної системи правління, яка, тяжіючи до диспозиційності, уникає суб'єктивності дефініювання. Однак, разом із цим, система правління в окресленому розрізі детермінується і деякими патернами максималістського/суттєвого дефініювання напівпрезиденталізму на основі його класичної або "дювержівської" парадигми. Йдеться, зокрема, про той факт, що суттєвими, але несуб'єктивними є такі атрибути/характеристики напівпрезиденталізму, як наділеність інституту президента (у силу його всенародного обрання) персональною легітимністю (чи, як зауважують Д. Сабсей⁴ і А. Харіоу⁵, "суперлегітимністю"), статусом глави держави, функціями політичного символу, модератора чи "арбітра" гілок державної влади та виконавчими повноваженнями, однак водночас з його незалежністю від інституту легіслатури. Внаслідок цього президент уповноважений демонструвати

¹ Siaroff A. Comparative presidencies: the inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction // *European Journal of Political Research*. 2003. Vol. 42. No. 3. P. 292, 303.

² Protsyk O. Do Institutions Matter? Semi-presidentialism in Ukraine and France: Master's thesis. Budapest: Institute on East Central Europe, 1995. P. 14.; Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках: окремі питання теорії та практики // *Право України*. 2014. № 8. С. 67–76.

³ Linz J. The perils of presidentialism // *Journal of Democracy*. 1990. Vol. 1. No. 1. P. 63.

⁴ Sabsay D. El ballottage: su aplicación en América Latina y la gobernabilidad. Cuadernos de CAPEL, 1992. P. 72-73.; Sabsay D. El semipresidencialismo: una visión comparada // Nino C. El Presidencialismo puesto a prueba: con especial referencia al sistema presidencialista latinoamericano. Madrid: CEC, 1992. P. 14-15.

⁵ Hariou A. Derecho Constitucional e instituciones politicas. Barcelona: Ariel, 1971. P. 38.

ефективну противагу “можливого всесиллю” парламенту, а також уряду, що “бере свій початок” від нього¹. У цьому ракурсі навіть президент, який позбавлений реальної виконавчої влади, може конкурувати з прем’єр-міністром, посиляючись на свою “високу легітимність”. Відповідно, всенародні вибори президента є або можуть бути достатньою/необхідною умовою для створення подвійної структури виконавчої влади (у якій функції президента та прем’єр-міністра традиційно розподілені та дистанційовані, хоча доволі часто саме на користь першого, внаслідок чого доволі поширеною є конотація “все, що погано, – із вини прем’єра, а все, що добре – завдяки президенту”). Більше того, подвійна структура (або суміщення/дуалізація) виконавчої влади також є похідною від максималістського визначення напівпрезиденталізму, однак її значення суплементарно доповнюється й тим, що вона може засвідчувати певний різновид напівпрезиденталізму. Це доволі логічно, адже, навіть слідуючи логіці найбільш відомих представників посткласичної/сучасної чи “постдьювержівської” парадигми напівпрезиденталізму, цілком зрозуміло, що обґрунтованою є критика мінімалістських параметрів напівпрезидентської системи державного правління як недостатніх. Однак дефінітивна недостатність не повинна зумовлювати концептуальну суб’єктивованість. Більше того, мінімалістська логіка дефініювання напівпрезиденталізму може бути елементарно подолана за допомогою, наприклад, таких індикаторів сили повноважень президента, як розпуск легіслатури, призначення прем’єр-міністра чи ветоування законодавчих актів тощо. Однак проблема виявляється не у силі конкретних повноважень президента (чи прем’єр-міністра та легіслатури), а в окресленні певного набору повноважень, які перебувають між крайнощами суб’єктивованої і об’єктивованої порівняльної оцінки. До прикладу, якщо президент має хоча б деякі інституційні важелі впливу на парламент чи прем’єр-міністра (приміром, право призначати форматора), але не має інших важелів впливу, здебільшого властивих для певної вибірки кейсів, то не можна сказати, що його повноваження є церемоніальними, особливо якщо політична практика змушує/сприяє президенту відігравати активну роль у політичному процесі. З іншого боку, якщо запропоновану умову вважати релевантною, то це означатиме, що по суті дослідник погоджується з використанням мінімалістської теорії напівпрезиденталізму. Сумарно це означає, що синтетичне визначення напівпрезиденталізму є інституційним та конституційно-правовим, хоча натомість емпіричне наповнення і типологізація напівпрезиденталізму можуть бути як інституційними і конституційно-правовими, так й фактично-поведінковими та політико-правовими, головне, щоб вони не порушували мінімально-дефінітивної логіки походження та “виживання” політичних (владних) інститутів у системі дуалізму/діархії виконавчої влади (див. табл. 1.1).

¹ Simovic D. The Definition of Semi-Presidential Regime Reformulated // VII World Congress of the International Association of Constitutional Law. Athens. June 11–15, 2007.; Boban D. “Minimalist” concepts of semi-presidentialism: are Ukraine and Slovenia semi-presidential states // *Politička misao*. 2007. Vol. XLIV. No. 5. P. 155–177.

Таблиця 1. Мінімально-дефінітивна логіка походження і “виживання” політичних/владних інститутів у системі дуалізму/діархії виконавчої влади в умовах напівпрезиденталізму¹

Мінімальні індикатори дефініції й інститути напівпрезиденталізму	Президент	Прем'єр-міністр/уряд
Обов'язкова логіка походження (формування) інститутів	Всенародні (прямі або непрямі) вибори	Вотум інвеститури чи мовчазна згода/довіра легіслатури
Обов'язкова логіка “виживання” (відповідальності) інститутів	Часово фіксований мандат	Вотум довіри і/або недовіри легіслатури

Ось чому “накладання” максималістського визначення напівпрезиденталізму на його мінімалістське дефініювання позиціонується інструментально, теоретико-методологічно та емпірично логічним, важливим і далекосяжним. На це існує кілька конструктивних причин й умов: по-перше, це сприяє верифікації концепту напівпрезиденталізму; по-друге, це мотивує і спрощує процедуру виокремлення реальних типів напівпрезиденталізму. Як наслідок, цілком зрозумілий і виправданий висновок Х. А. Чейбуба, З. Елкінса й Т. Гінсбурга² про те, що напівпрезиденталізм, маючи, здавалось би, “гібридний характер”, насправді більш внутрішньо узгоджений, аніж інші системи державного правління, навіть попри те, що конституційно він дуже близький/схожий як до парламентаризму, так і до президенталізму. Водночас із цим, треба розуміти, що максималістські/суттєві (класичні/“дювержівські”) визначення напівпрезиденталізму однозначно дають менше кейсів цієї системи державного правління, ніж мінімалістські/конституційні (посткласичні/сучасні/“постдювержівські”) дефініювання. Крім того, напівпрезиденталізм у своєму мінімалістському поданні краще піддається типологізації, ніж напівпрезиденталізм у максималістському зрізі. Це найбільше відчувається в тому, що напівпрезиденталізм у максималістському поданні традиційно є президент-парламентаризмом (хоча може включати й деякі прем'єр-президентські типи), адже тут головними є “досить значні повноваження” президентів. Натомість напівпрезиденталізм у мінімалістському поданні звикло дихотомує на президент-парламентаризм і прем'єр-президенталізм (змістовною й етимологічною аналогією якого в українській науці звично вважають парламент-президенталізм), а також на інші класифікаційні ряди. Врешті, в узагальненій формі “накладання” максималістського визначення напівпрезиденталізму на його мінімалістське дефініювання зроблено методологічно-логічно.

¹ Таблицю модифіковано на підставі доробків С. Мюллера. Додатково див.: Müller S. Presidential Power in Semi-Presidential Systems: The Case of Romania // Freiburg, 2006. 248 p.

² Cheibub J. A., Elkins Z., Ginsburg T. Beyond Presidentialism and Parliamentarism // British Journal of Political Science. 2014. Vol. 44. No. 3. P. 515–544.

Загалом підсумовуючи, потрібно зазначити, що напівпрезидентська система державного правління (незалежно від підходу до її виокремлення та дефініювання) є самостійним типом трихотомічної класифікації систем державного правління, який відділяється від “чистих” (тобто президентського й парламентського)¹ типів систем державного правління, хоч є гібридним поняттям/феноменом, яке в своїй основі має риси як президентської, так і парламентської систем державного правління, однак, своєю чергою, характеризується наявністю власних інституційно-процесуальних і політично-поведінкових особливостей/атрибутів, на основі яких її можна виділити в окремий тип². У принципі, жодний дефінітивний інституційно-процесуальний і політично-поведінковий атрибут напівпрезиденталізму самостійно не є достатнім і ніяк не може пояснити аналізованої системи правління. Натомість напівпрезиденталізм таксономується винятково на підставі сумування усіх його дефінітивних параметрів та атрибутів. Інакше кажучи, відсутність хоча б одного дефінітивного атрибута – це підстава невиокремлення напівпрезиденталізму та зведення системи державного правління до іншого типу. Водночас зрозуміло, що напівпрезиденталізм як “конституційний гібрид” не може бути настільки “простим”, як будь-яка “чиста” система державного правління. А тому його визначення майже в обов’язковому порядку є “менш витонченим” та “більш ускладненим”, ніж визначення президенталізму і парламентаризму.

¹ Процюк І. Змішана республіка: поняття та ознаки // Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2012. № 25. С. 156.; Комаров С. Общая теория государства и права: учебник. М.-СПб.: Издательство Юридического института, 2012. С. 224.; Чиркин В. Конституционное право зарубежных стран: учебник. М.: Юристъ, 2001. С. 160.; Чудаков М. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Мн.: Харвест, 1998. С. 226.

² Макарова З. Вплив типології форми державного правління на статус глави уряду // Юридичні науки. 2012. № 94. С. 71–76.